

ЕТНОГРАФИЈА СРБА У МАЂАРСКОЈ 4. 2003

Етнографија Срба у Мађарској 4

Magyarországi szerbek néprajza 4

Уредник: **Борислав Рус**

Szerkesztő: **Rusz Boriszláv**

Будимпешта 2003. Budapest

Садржај

Tartalom

<i>Ерне Еперјеси</i>	Ивањско цвеће – Ивањдански венац	7
<i>Eperjessy Ernő</i>	<i>Szentivánnapi tüzek – szentivánnapi koszorúk</i>	22
<i>Eperjessy, Ernő</i>	Mindsummer Day's fires – Mindsummer Day's crowns ...	22
<i>Душан Дрљача – Милина Баришић</i>	Видовдан у народним обичајима и веровањима Срба	24
<i>Dušan Drljača – Milina Barišić</i>	<i>Vidovdani (Szent Vid-napi) szerb népszokások és hiedelmek</i>	32
<i>Drljača, Dušan – Barišić, Milina</i>	Vidovdan's (St. Vid's day's) Serbian customs and beliefs	32
<i>Биљана Сикимић</i>	Срби на Чепелској ади, етнолингвистички поглед ...	34
<i>Szikimić Biljana</i>	<i>A Csepel-szigeti szerbek etnolingvisztikai vizsgálata</i>	47
<i>Sikimić, Biljana</i>	The ethnolinguistic study of the Serbs living on Csepel island ..	47
<i>Марија Илић</i>	Чипска свадба у казивању Јелене Љубе Николић	49
<i>PlićMarija</i>	<i>Szigetcsépi szerb lakodalmi szokások</i> <i>Nikolic Jelena elmondása alapján</i>	77
<i>Plić, Marija</i>	Čip wedding in the oral talk of Jelena Nikolić	78
<i>Димитрије Стефановић</i>	Из микротопонимије Чипа	79
<i>Stefanović Dimitrije</i>	<i>Szigetcsép szerb földrajzi helynevei</i>	84
<i>Stefanović, Dimitrije</i>	Serbian geographical names of Szigetcsép	84
<i>Мирослава Лукић Крстановић – Мирјана Павловић</i>	Божићни обичаји Срба у Батањи	85
<i>Miroslava Lukić Krstanović – Mirjana Pavlović</i>	<i>A battonyai szerbek karácsonyi szokásai</i>	97
<i>Lukić Krstanović, Miroslava – Pavlović, Mirjana</i>	Christmas habits of the Battonya Serbs	98
<i>Боривој Рус</i>	Васкрсни обичаји Срба у Десци	99
<i>Rusz Borivoj</i>	<i>Szerb húsvéti szokások Deszken</i>	105
<i>Rusz, Borivoj</i>	Serbian Easter customs in Deszk	105
<i>Бојана Симић</i>	Да се зна ко смо	107
<i>Szimity Bojana</i>	<i>Hogy tudjuk, kik vagyunk</i>	116
<i>Simić, Bojana</i>	To be aware who we are	116

Петар В. Крестић	Пречани и Шумадинци	117
V. Krestić Péter	<i>A sumadiai és a „túlrólvaló” szerbek</i>	127
V. Krestić, Peter	The Sumadian Serbs and the Serbs «from the other side»	128
Золтан Г. Сабо	Подаци из историје Срба у Барањи у XIX-XX веку	129
G. Szabó Zoltán	<i>Adatok a baranyai szerbek XIX-XX. századi történetéhez</i>	142
G. Szabó, Zoltán	Data to the 19 th -20 th century history of the Baranya Serbs	143
Иштван Удвари	Подаци из народног живота Срба и Буњеваца Жупаније Бачке у доба Марије Терезије	144
Udvari István	<i>Adatok a Bács vármegyei szerbek népeletéhez</i> <i>Mária Terézia korában</i>	175
Udvari, István	Data to the life of the Serbs living in Bács county under Maria Therezia	175
Ђуро Франковић	Животна прича Омерке Марјановић рођ. Радић из Медине	176
Frankovics György	<i>A medínai Marjanović Omerka néni életmeséi</i>	189
Frankovics, György	The life stories of auntie Omerka Marjanovity of Medina	189
Милорад Пејин	Казивање Милорада Пејина оптанта из села Сирига у Мађарској	191
	<i>A magyarországi szerbek optálása Szőregről.</i> Pejin Milorád visszaemlékezései.	191
Душан Дрљача	О едицији „Етнографија Срба у Мађарској”	209
Ерне Енерђеши	Поводом смрти Ивана Балаше	213
Eperjessy Ernő	<i>Balassa Iván halálára</i>	213

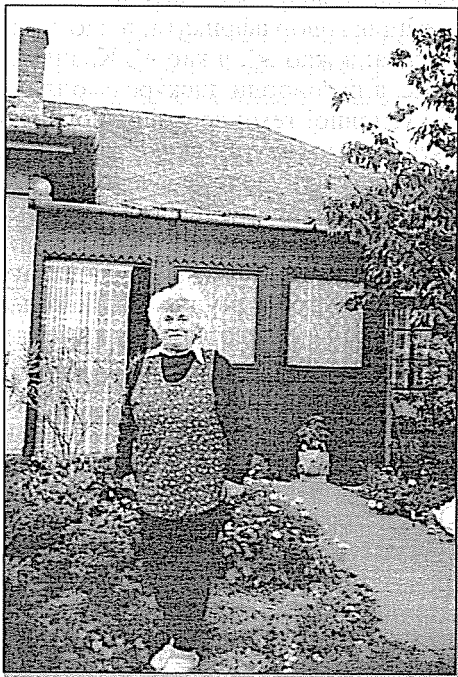
Марија Илић

Чипска свадба у казивању Јелене Љубе Николић

1. Увод и методске поставке

Захваљујући иницијативи и новчаној подршци Српске самоуправе Будимпешта, тим Института за српски језик и Балканолошког института САНУ, Београд, обавио је теренска истраживања у селу Чип, у октобру 2001.¹ Број становника српске националности у селу Чип је веома смањен, тако да се све чешће чују страховања становника и познавалаца ситуације о нестанку Срба из Чипа. У октобру 2001. године вођени су разговори са неколико саговорника међу којима је била и Јелена Николић.² Иако је у жижи интересовања нашег тима била свадба, саговорници су питани о свему чега су могли да се сете, а што је повезано са народном културом чипских Срба. Показало се да наши саговорници одлично говоре матерњи српски језик, показујући високу језичку компетенцију која је била нешто смањена само у лексици која се односи на називе друштвених установа. Тако нпр., «општина» се зове *танаћ* без свести да је употребљен страни термин или постоји свест: «Како се српски каже 'танаћ чаза'?» Такође, могло се запазити да су сви наши старији саговорници одрасли у породицама које су живеле патријархалним животом везаним за народни календар и пркву. Они припадају првој генерацији која значајније одступа од традицијско-ритуалног живота. О дијалекатским, етнолингвистичким и социолингвистичким пртама говора Срба у Мађарској на основу теренских истраживања писала је Сикимић 2001.

Јелена Љуба Николић (1936. године, осам разреда, рођена и удата у Чипу) била је драгоцена саговорница која нам је пружила доста података о народном животу старог

Јелена Љуба Николић

¹ О теренским истраживањима овог тима у Мађарској писала је Илић 2003.

² Поменићу и остале информаторе са којима сам разговарала: Меланија Остојић Ашабић (1911), Живко Ашабић (1933), Љубица Ашабић Николић (1940), бака Ружа (1923), Мила Остојић (1919), Светозар Николић (1924), Јула Остојић (1937).

Чипа. Разговори са Јеленом Љубом Николић вођени су у више наврата током теренског рада у Чипу, и могу се поделити у неколико тематских циклуса: детињство и дечији фолклор, девојаштво и свадба, народни календар и демонологија. Предмет овога рада биће казивање о свадби Јелене Љубе Николић. Ова тема се чини посебно интересантном јер пружа могућност поређења приче о свадби као о идеалном моделу и «личне» приче о удаји наше саговорнице. Додатно интересантном је чини и чињеница да се Јелена Николић удала за Мађара, што је делимично узроковано променом етно-социолошког оквира у коме је функционисала српска заједница.

Овакав начин представљања грађе подстиче на важна методолошка промишљања у етнолингвистици и етнографији, и такође утиче на промену тачке гледишта «од споља ка унутра», односно – свет традиционалне културе је сагледан очима и изражен језиком самих представника традицијске културе. Наравно, морају се поменути и недостаци оваквог рада: боравак на терену је кратак, имамо релативно мало времена да се упознамо и да освојимо поверење наших саговорника и због краткоће времена разговор је прецизно вођен и често одвише «диригован», тако да не можемо увек бити сигурни да ли смо «навели» саговорника на одређени одговор. Текстови представљају транскрипте наших разговора вођених у Чипу 18-21. 9. 2001. Говор Јелене Николић је издвојен и графички од осталог текста. У загради су дата питања истраживача. Посебно је означен специфичан изговор африката: ћ као т', и ђ као д'; и умекшаних фрикатива и африката: ж као ж', ч као ч'. Казивање је условно подељено на тематске целине, али говорни дискурс се одликује бројним дигресијама, тако да у свакој условној теми постоји много мањих тема. Снимљене траке налазе се у звучном архиву Балканолошког института; на крају сваког целовитог фрагмента упућено је фусотом на траку са које је транскрибован текст; траке су интерно означене ознакама М 1, М 2, итд.

Овај рад има три дела: I модел старе чипске свадбе у усменом дискурсу, II аутобиографски исказ о удаји саговорнице и III основни термилошко-идиолекатски речник свадбе који користи Јелена Николић. У првом делу искази наше саговорнице су коментарисани и упоређивани са етнографским и етнолингвистичким изворима о јужним Словенима у Мађарској, Војводини и Славонији. Уколико се извор односи на Србе обележено је само местом извора (нпр. у Бачкој), а уколико се ради о другим етничким друштвима посебно је наглашено (нпр. Шокци у Бачкој). Такође, тумачен је дискурс, његове одлике и поузданост исказа Јелене Николић у одређеним сегментима. Циљ истраживања првог дела рада је покушај (ре)презентације модела старе чипске свадбе. У другом делу, који се односи на аутобиографски исказ, покушавамо да упоредимо модел свадбе са личном причом о удаји наше саговорнице. У трећем делу рада дат је списак лексема и лексемских спојева које функционишу у оквиру термилошког система свадбе и идиолекта наше саговорнице.

Израгање казивања једне саговорнице на једну или више сродних тема је инспирисано и радовима Ђуре Франковића, који је користио сличну методу.³

³ Уп. Франковић 1999 и Франковић 2001.

Модел старе чипске свадбе у индивидуалном дискурсу

2.1.1. Девојаштво

Па како седамнаест осамнаест година, дотле ни случајно. Онда су већ родитељи отприлике: 'Ова ће бити добра за овога', 'Ова ће добра бити за овога'. 'Јел сиротији, онај је богатији, овај овако' и онда су то тако стари. Прво дете а после тога после петнаест година је девојка. Онда су биле плетенице, нису биле кратке косе... Натраг правили су *чочак*. Могли смо ето да се шетамо, то по путу смо се шетали, де се скупљавали. Ето ти, кажем ми смо били, је ли, троје. Кад смо изашле на сокак онда дошла и комшинка, дошла један, дошла друга и де је била више група тамо су се састали и тамо су на неке столице ил на неко дрво сели и тамо су ето попричали, тако су се састављали, није било преко дана. То је било уторак, четвртак и недеља, три дана је било кад се могло састати, а не сваки дан. Па доста је то било, куд напред ди ће од живота. Није било унапред да се не знам како познавало, да су заједно живели. Није слободно било. Посебно место је школа била, то је било посебно ди се ту могло, ето ти. Имали смо једну дивну учитељицу, она је ишла пуно у Београд и она је донесивала неке рецитације, неко позориште мало и, ето ти, тако за Божић, је ли, за светог Саву, за Ускрс, за Мајчин дан. Скупљавали, ето ти, овде и она је имала клавир један и она је, ето ти, свирала и она је тако учила. Ја сам осам ишла. Ја сам пездесет пет.

Само је ту било има један Крстовдан, саде после Госпојине и дотле није слободно било да се вериду ни на какви начин, само после Крстовдана. И онда је, ето ти, било после Божића, онда је, ето ти, био Крстовдан, свети Сава и кад прошли свеци, онда се могло, онда је било једно две недеље док није посто Ускршњи пост. А кад је почео Ускршњи пост није слободно било никакви сватови. Ништа, нити весеље, нити свирке, нити ништа. После тога кад је пост настао онда није било ништа, игре није било, онда се постило.

Момак упати она носи млеко, па т'е онда отићи, па т'е помот'и или тако нешто или ће питати: 'Доћеш и сутра овамо?' Ил: 'Дод'и, ја ћу дот'и тако па т'емо се ту састати'... Један једну отпрати кут'и, други другу отпратио кут'и, трећи трет'у отпратио. То се већ знало кад сам ја већ радо ту дозволила да мене допрати, да ја нисам тела да ме допрати, да сам казала: 'Немој', ил сам отишла само ил нешто: 'Ти се мени не свиђаш.' Знало се за свакога.⁴

Јелена Николић наводи да су се девојке и момци виђали на тачно одређеним местима и одређеним данима.⁵ То указује на постојање табуисаних да-

⁴ Трака М 1.

⁵ Уп. Састајање на «рогљу»: Деска, Рус 1999: 57; северни Банат, Попов 1969-1970: 30-33; бачки Буњевци, Сек лиц 1980: 146-147; «на раскришч», испред девојачких кућа, Шокци у Бачкој, Босиц 1992: 20; «код колака», или састајање «на пошке» банатске Хере, Милутиновић 1958: 215-216; састајање «на букари» или испред девојачке куће, Срем, Босић 1990: 255.

Црква Светог Стефана Дечанског у Чинју –
Свети Мрата

тамо се удавале. То је била једна моја тетка, она се звала Добрила Николит', па и њу су, деда Марко се звао и он је био Николит', то је од мога деде брат био. Моја тетка је Добрила. Она каже није хтела да се уда: 'Па нет'у, па нет'у, па, каже, трипут нет'у да се удам за њега', ал они: 'Мораш, мораш.' – 'Па, каже, ако ви оћете ви се удајте за њега а ја и онда нет'у. Ал морала је, морала је, каже, на две стране су свирали, таке сватове направили да се удала. И онда месец дана се борила једно са другим, тукли се у кревету, па нет'е, па нет'е. И дошла кући после месец дана и казала ако нет'еду је примити она т'е се обесит, она неће онда сас шњим. Она су промислили да заиста, па то је велика срамота била. Она је већ ко удовица, да се она сад раставља ил шта ти ја знадем, то је опасно било. Тако да, лепа пурица је била јако, тако да се она не задуго удала у Калаз. И онда каже деди: 'От'у, па от'у и трипут каже от'у', а каже: 'Ако не буде добро, тешко теби', каже: 'Нет'у доћи кући да вам се тужим никад него ћу', онда требало преко Пеште на мосту прелазити: 'Ја ћу, каже, скочити низ мост.' То је тако било да су која је, то је био један круг, један мали круг. Једна с једном била мало у бољем стању,

на, посебно среде и петка. У исказу наше саговорнице табуисани периоди, «дотле није слободно било да се вериду», означени су јесењим и зимским Крстовданом и претходним постовима.⁶ «Усмени» дискурс одликује се асоцијативним дигресијама као што је дигресија о школи и учитељици.

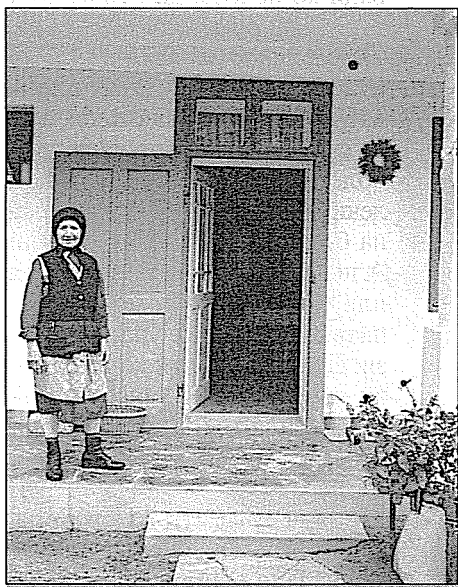
2.1.2. Бирање момка и девојке

То су или тетка или кума да распита наоколо или сас ове друге стране јел се свиђа, је ли би добро било, јел хајде да се уговориду. Тако уговарало се. Сад добро ће бити или неће. Тако, ето ти, на једну страну добро било на другу није било добро. На ту страну је добро било јер ето досад смо могли доста година да се сачувамо јер онда није слободно било за Мађара, само за Србина. Јели из села, јели донесивали из другог села, моја је бака била из Бате. Ето из Бате се женили, из Ловре се женили и пурице су ишле

⁶ Уп.: «Средом и петком није било пожељно ићи у провадицу, пошто се тим даним постило, као ни суботом јер је то последњи дан у недељи. Није било свеједно ни у којем се годишњем добу ишло у провадицу: у просидбу се ишло од Госпојине до Поклада, и после Божића и Месојеђа, па до Ускршњих белих поклада. До отприлике Другог светског рата, ових правила су се придржавали... Просидба се тако обављала најчешће недељом», Деска, Рус 1999: 61; исто то, северни Банат, Попов 1969-1970: 39; »Osim toga utorkom, četvrtkom i subotom kod devojačke kuće se sastajala grupa od 5-10 djevojaka kuda se često usudila ući i grupa momaka«, чавољски Буњевци, Mandić 1975: 116.

друга са другом и тако се поразговарале. И онда дошла је цурица да се уда, а мушкарац да се жени, онда каже: 'Хајде, провери, па обиђи, па провери, каже, како су оне о тим децама и о тим разговарале, да шта би рекла бака, јер онда је још и бака заповедала, шта ће рет'и мама, да ли би ова добра била, да ли им се свиђа или тако. И онда су они покушали, бака: 'Па добро би било.' И онда су они већ тумачили т'ерки или сину: 'Да ајде, ова би се за тебе удала. Ја сам одавле чула, друга је одавле чула. Ајде пробирај, ето ти, мало око ње, кад на сокаку или нешто.' И, ето тако, је било, једна је дознала и она је већ тумачила баки или мами да ова би удала се за твога сина, ајде нек коракне мало и он ближе и она ће, па ћеду се тако састати.⁷

У традицијским облицима тражења и распитивања о момку и девојци учествују углавном жене: «или тетка или кума да распита наоколо».⁸ Видимо да је традицијски живот српске заједнице функционисао у малом кругу српских најближих села, помениути су Бата, Ловра и Калаз, одакле су се узимале девојке и где су се удале. Од других саговорника чули смо доста и о женидбеним везама са Медином, одакле су се посебно девојке удавале у Чип. У исказу се види да у време младости мајке и тетке Јелене Николић постоји табу удаје за иноплеменика: «Није слободно било за Мађара, само за Србина». Говорна дигресија, о удаји тетке Добриле тематизује конфликт који већ у времену девојаштва саговорничине мајке и тетке настаје, а то је конфликт између захтева заједнице и захтева појединца. Тетка Добрила, одупирући се родитељској вољи, крши важну традицијску забрану.⁹

Милена (рођ. Малић) Остојућ испред куће

⁷ Трака М 1.

⁸ Улога жена у обредном посредовању потврђена је и удругим изворима уп.: «Улогу посредника између момачке и девојачке куће обично је обављала жена – провадација, веома ретко се ове улоге прихватио мушкарац», Деска, Рус 1999: 61; «Момкови родитељи... одабрали би из редова најближе родбине једну или две жене и касно увече их послали девојчиним родитељима», Ловра, Маринов 1977: 79; «За провадацију се најчешће узима женско из младожењине родбине која зна да лепо хвали момка и да је у стању да убеди девојачке родитеље», Бачка, Босић 1992: 139-140; «Обично момкова мати или момкова сестра или стрина иде да пита девојачке родитеље», Шокци у Бачкој, Босић 1992: 22-23; «момкова матер пошлалје јн или стрин, па већ кога избирн да иде питат мог ли доц просити дивојк», чавољски Буњевци, Мандић 1975: 116; «Провадач је најчешће женско лице, врло разговорно и окретно, чији је задатак да испита да ли је девојка за удадбу, да ли ће је дати и шта носи у мирази», банатске Хере, Димитријевић 1958: 239.

⁹ Уп.: «Veliku ulogu imala [je] volja starešina koja je divojku ili momka birala naspram sebe, po ugledu i ataru familije... Onaj koji se protivio isključio je sebe iz juša (nasljedja)», бачки Буњевци, Sekulić 1980: 147; »У пређашње доба нису родитељи питали ни момка ни девојку хоће ли или неће за овог или оног, него што би они наредили, то је било као свето, то су они морали слушати«, Фрушка Гора, Шкарић 1939: 108.

2.1.3. *Распитивање о девојци*

Строги су били стари, здраво су строги били. Док су они живи били то је требало тако да буде како они казали, није се могло казати нећу. (Када су ђувегија или свекрва загледали девојку?) Сас по ока. (Како су знали да ли је она способна?) То су познавали у селу. У селу се познавало, а ван села, је ли, који су се женили и тамо се распитивало дал је вредна, да ли воли радити, или да ли иде да копа на њиву или шта ради или тако. Онда се распитивали и родитељи шта раде и дал је послушна... (Да ли је било куђења девојке?) Ја се не сет'ам. Па било који су злочесни били. Па срамота је било, то је само срамота била на селу, ту је свако знао за свакога. Није било бап ја не знам за овога, ту се сваки знао ко ће шта да ради ко ће куда да отиде, ко је ди био, и то се некада све знало.¹⁰

2.1.4. *Девојке «под маном»*

(Да ли је било неударених или нежењених?) Није било, то се свако мора да уда и морали да ожени, ако нека цурица због нечега је заостала, онда су гледали на бољу, да не буде болесна на смрт, да не буде случајно болесна, јер то је нешто онда опасно било за бољу, то је онда требало лечити, новаца није било, лекари су скупи били и онда т'е отићи имаће на бољу. И онда је било, је ли, која је на ногу шантала тако штогод'. Али ако није била у својим селу, онда су отишли у Бату, је ли, у Ловру или тако, и онда тамо била је нека тетка јел ово јел оно и онда се распитала је ли би се удала за овог јел ово: 'Дођи биће славе, биће кермези. Дод'и, дод'и ти код мене и ту т'е бити свирке и онда ће те се у свирки упознати. И тако се онда упознали, једанпут, двапут се састали, већ је онда готов, већ ће доћи просити.¹¹

3.1. *Просидба*

Па онда су се, ето ти, уговорили: 'Хајде млади оћеју, сад ћемо направити прстен и једну вечеру и онда ћемо отићи и уговорити на тој вечери.' Пре прстена, онда је ишао момак сас мамом да испроси младу. То су само родитељи и ђувегија ишли, они су посебно отишли по просидбу и онда кад су испросили онда је млада морала да даде пешкир, јел онда су цурице морале да шлингуједу, да праведу пешкире и онда кад се кој год' удала за кога она је за неко поверење или за удају морала дат пешкир. Просидба. То је мањи пешкир био, није деверски пешкир био, мањи ко овај столик био, ту је било неки шпицови, и онда је било ишлинговано и машина била, тако са две стране. И то је требало млада да даде, то је било за уговор, да је уговорено. И онда су тамо на просидби уговорили кад ће бити прстен и онда су уговорили кад ће бити, кроз три недеље ће бити свадба. То је могло бити

¹⁰ Трака М 1; Уп.: »За родитеље је било најглавније да дјевојка буде здрава и снажна како би могла помагати домацине и њиховом гађу«, Бошњаци у Ати, Матушек 1979: 157; «При избору девојке водило се рачуна о здрављу, поштењу, од каквог је «корена или «чоковине. У избору момка гледало се на његово имовно стање, поштење и на углед његове куће», банатске Хере, Димитријевић 1958: 238-239; «Док себи момак нађе девојку ту се много пазе и пробира, не само каква је девојка, него каква је кућа и род», Фрушка Гора, Шкарић 1939: 104.

¹¹ Трака М 1.

само кроз три недеље. Онда су већ упазили да кад ће бити Крстовдан, и после Крстовдана да може бити прстен, и после прстена док не буде пост, да буде свадба... Онда је било вино само и ништа више, и, ето тако, само мало спремали неке палачинке. Тако би се онда по тим знало да је све у реду. (А кад није у реду?) Онда нису ни понудили са чашом вина нит ништа, онда нису хтели о тим да причају. И просто. Па то је велика срамота била, онда неко прича: 'Није хтела да се уда, није се удала. Били су овде, овде.' (Да ли су стављали девојци која одбије нешто на кућу?) Нису на толико злочести били. То је велика руга и срамота. (Кад се ишло у просидбу?) Увече се ишло. Онда су имали времена да седну, да попричају, прекодан нису имали времена. Јел онда не дај Боже да откаже, да каже да 'не' или тако, онда је то срамота да се то каже. Онда већ други дан, онда су већ говорили: 'Добили су пешкир, дошли су с пешкиром, све је у реду, биће сватови.' Тада су ишли само да гледају да како је тај пешкир узрађен, како има неке фигурице ил дал има машина, машина требала да буде.¹²

Према казивању Јелене Николић чипска просидба је једноставна и углавном се поклапа са просидбом географски блиских јужних Словена: актери су ђувегија и родитељи, време је ноћ, проси се крадом, у календарски утврђеном периоду (уп. 2.1.1. и фуснота 5), обредни предмет је «шплинговани» пешкир, који је специфичног изгледа. Пешкир у просидби код чипских Срба као

Радојка – Ружа (рођ. Малић) Ристић испред своје куће у Чипу

обредни предмет заузима посебно место и разликује се изгледом од других обредних пешкира, нпр. од деверског пешкира. У Ловри је забележено даривање посебног пешкира приликом прстеновања, као и важна улога пешкира у девојачкој иницијацији.¹³ У односу на податке о просидби код блиских Срба и Буњеваца, у исказу изостаје новац који се даје девојци и јабука.¹⁴

¹² Трака М 1.

¹³ «Прстеновање... За узврат снаша даје пешкир, који још зову вереничка марама. Тај пешкир је саткала снаша код куће, док је још била девојка. Беле је боје, пругасто ишаран, провидан и три метра дугачак... Оба краја пешкира завршавали су се везом од пола метра. Вез је био прошаран обојеним пантљикама. (Девојка која се није удала тај пешкир поклања цркви. Њиме се украшавају иконе)», Ловра, Маринов 1977: 80; На «пшћу», након просидбе, девојка дарује момку извезени пешкир (чаволски Буњевци, Mandić 1975: 117).

¹⁴ Уп. «У заказану просидбу ишли су момак који се жени, његови родитељи и проводација... Ишло се суботом, недељом или четвртком... Девојку су на просидби даривали јабуком и новцем или су јој давали само мању суму новца као 'капару'... Везивањем пешкира на коње својих просилаца девојка је прихватила просидбу», Бачка, Босић 1992: 140; такође, Прелић 1995: 186; Срем, Босић 1989-1990: 256; Банат, Босић 1991: 136; чаволски Буњевци, Mandić 1975: 116.

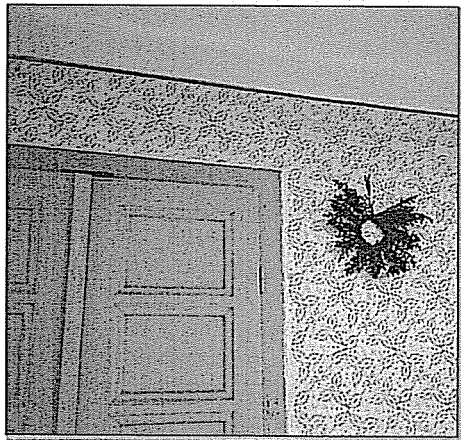
3.2. Прстен

Они нису доносили ништа, само су они добили пешкир. Онда је мушкарац, него кад је био прстен, онда су носили мушкарац, мушкарцова мама, она је носила погачу, прстенска погача се звала. То је била посебна... погача а није била сас неким плагом, него сас орасима или тако нешто и онда је то тако ето велико било и онда носила, то се прстенска погача звала, и то су онда метули на сто, кад су отишли за прстен и онда ђувегија и његова мати и онда каже: 'Да л би се удала за сина мога?' Ако: 'Па оћу.' И онда су ставили тамо, кували супу и месо. А дотле, док није казала млада да оће, дотле није била вечера. Тамо кад се они уговорили, кад све било, онда је било вечера. И онда су метли у један тањир новаца. Само у тај један тањир, свако је морао у тај један тањир да мете новац. И онда опет погача се исекла на комадит'е и онда сваки је узео те погаче. Донеседу јабуку. Јабука, је ли, и преко јабуке се метуло рузмарин и онда тако. И то се тако исече. Наоко око јабуке у тај тањир што су метали, око тога су метали новац. Па свако је тамо на прстену био. Донели прстенску погачу и донели су јабуку. На просидби нема, то је само на прстену. На среди је јабука и наоко новац. А то кад је већ готова вечера онда се то лепо изнесе и јабука се исече. Ту јабуку донесе свекрва. Свекрива...

(Шта кажу просци?) Кажеду само: Добар вече. Дошли смо у просидбу. И онда понуду да седнеду и онда, кад о прстену је већ то било кад су дошли носиду погачу или јабуку, али млада треба да се склони. Млада није требала да дочека ђувегију, него је она требала на страну. И онда кад биће вечера, онда млада сас другарицом треба да донесе једну флашу вина и онда дод'е и каже: 'Добар вече. Веселим вас вином. И пријатна вечера' И онда мора отићи кроз око стола и свакога пољубити. И кад, ето ти, млада изад'е онда може да седне, а не покрај ђувегије за сто, него вани треба да једе. И после тога ако кум дозволи да дод'е млада треба да каже: 'Ајде може да дод'е млада унутра и она за сто', онда је могла да дође и да седне између кума и ђувегије. У прстен они су ишли породица. Породица, ако је ђувегија имо брата или сестру сас мужем, или кум и кума и, ето тако. Кум и кума и Бог. Каже прво за Богом је кум био. Он је водио сватове и он је водио прстен и то све. Кум је први. (Да ли се девојка крије на просидби?) На просидби не, само на прстену. Ово се могло и без младе уговорити. На прстену се уговори. Пуно певају. То је проблема што сам ја вет' изашла из тога. Ја ово само зато знадем јер моја другарица по старим је морала да иде и онда сам ја је тако извела онда кад је прстен био и то тако знадем. Али вет' после тога то није било... То је ђувегија купио ако није позајмио, јел и то је било нешто да су позајмили, па ако је мало велик био то не важи. Други дан је ђувегија иско натраг: 'Ајде дај треба да вратим, да однесем натраг.' (Да ли каже нешто ђувегија када даје прстен?) То се не опомињем. Само се певало. Већ онда кад сам ја наступила онда већ нису биле песме, није ни прстен био. Кажем, то последње било, моје другарице што је тако по старински. Била нека породица који су боме јако знали да певају те старе песме, али било је који уопште нису били певачи. Онда вет' није било прстена, није било песама, а у нашој породици није било

да се неко женио, да се неко удаво, а после тога наишо рат. Онда је вет' наишо рат. Ето била сам десет година. (Како је била обучена другарица на прстену?) Па она је нормално била, онда вет' кратке косе биле, није било дуге косе, кратком косом, бела блузица је била и сукња била нека црно-плава, онда је било свеч'ано мрко одело, није било неко светло него неко мрко одело и бела блузица. То није било ко сада ето купити нову хаљину, па сутрадан обући. То је било посебно свечано и свакидашње. Посебно је било за светац, посебно за цркву слободно, а посебно одело за сваки дан.¹⁵

Предсвадбени обичај «прстен»¹⁶ има сложенију и развијенију структуру коју чине: актери (свекрва, ђувегија, ђувегијина ужа родбина, кумови, девојка, девојчина другарица)¹⁷, ритуална јела (прстенска погача,¹⁸ јабука¹⁹), ритуални предмети (тањир с новцем, рузмарин, прстење), ритуалне радње (девојка се крије, извођење девојке,²⁰ сецкање и једење јабуке и погаче, даривање девојке новцем, прстеновање, девојка се крије кад једе и једе напољу, девојка љуби све присутне) и ритуални говор (формулативни благослов који изриче девојка: «Веселим вас вином»)²¹. Сећање наше саговорнице се односи на период пре Другог светског рата, чиме је и у овом исказу тај историјски догађај означен као преломни временски граничник у традицијском животу чипских Срба. Наиме, према исказу Јелене Николић, веридба њене другарице «по старим» је уједно и једна од последњих таквих у Чипу. Важно је запазити да развијени опис веридбе условљен живим сећањем и личним искуством наше саговорнице која је учествовала

*Ивањски венац на кући Милене
(рођ. Малић) Остојић*

¹⁵ Трака М 1.

¹⁶ Термин *прстен* среће се још и у: Ловри (Прелић 1995: 187); Дески (Рус 1999: 62); код Срба у Мађарској (Герзин 1987: 370), у Банату (Босић 1991: 137), Срему (Босић 1989-1990: 257) и код Шокаца у Бачкој (Босић 1992: 23) постоје паралелно термини *јабука* и *прстен*, чини се да је први старији; у северном Банату «прстен» и «јабука» су одвојени обреди (Попов 1969-1970: 42) 44).

¹⁷ Истакнута улога свекрве забележена је код Срба (Босић 1992: 140) и код Шокаца у Бачкој (Босић 1992: 24-27), и у северном Банату (Попов 1969-1970: 44).

¹⁸ Ово јело са тестом, шећером и орасима познато је на «прстену» под различитим терминима: *прстенска погача* у Ловри (Прелић 1995: 187), Срему (Босић 1989-1990: 257) и у Банату (Босић 1991: 137); Бачкој (Босић 1989-1990: 140) и северном Банату (Попов 1969-1970: 44); *гибаница* код Шокаца у Бачкој (Босић 1992: 27).

¹⁹ Ритуално јело-предмет «јабука» обавезно је свуда у предсвадбеним обредима од просидбе до веридбе, њено узимање повезано је са пристанком девојке. Термин *јабука* који се јавља паралелно са термином *прстен* као назив за веридбени обред, упућује да јабука има средишње место у овом предсвадбеном обреду и вероватно старије порекло и значење од прстена.

²⁰ Сакривање девојке коју уводи пратиља и опет је изводи, забележено је у: Ловри (Прелић 1995: 187) северном Банату (Попов 1969-1970: 40), Дески (Рус 1999: 61), код Шокаца у Бачкој (Босић 1992: 28).

²¹ Исти формулативни благослов забележен је у Ловри (Прелић 1995: 187), а потврђује га и Герзин 1987: 370.

као актер у овом предсвадбеном обреду. У литератури која се занима методологијом сакупљања и вредновања теренских записа овакав тип исказа, који обједињује опште знање и лично искуство, сматра се једним од највреднијих.²²

3.3. Уговор

Онда ишли, ето ти, уговор да какво ће бити веселје и ди ће бити и код кога ће бити и како ће бити. (Гледање куће момкове?) Овде су знали, овде су у Чипу знали. Ако је из другог села онда су позвани били. Само на прстен су позвани били. И онда су у подрум показивали колико вина имају, шта т'е добити, шта т'е добити снаша, је ли, крава или коње, ето то су показивали, је ли, и онда су уговорили на свадбе шта ће добити млада, шта ће бити поклон, је ли, свака је морала нешто да добије или земља, краву и тако. Краву и коња, колико земља, виноград.²³

4.1. Позивање сватова

Д'увегија и снаша од куће до куће да кажеду да позивамо госпон сватове. Тако да идеду кажу: 'За овај, овај дан вас позивамо да дод'ете на свадбу. Розмарин носе. Носиду розмарине. И онда тај розмарин ко је позван био у сватове треба да савије у прозор и онда гледају, идеду: 'Е, и овај је позван у сватове, и овај је позван у сватове, и ови су позвани у сватове.' Онда вет' знају: ови су сас снашине, ови су сас ђувегијине стране у сватове су позвани да идеду.' Овај ће бити кум, овај ће бити стари сват, овај ће бити девер, и ту су већ угађали. Овај ће бити ово, овај ће бити оно. Већ угађали како ће ко на коју страну. (А буклија?) То се пре то дан. То је пре то дан. Иде стари сват. Јесте онда иду званице, то се тако зову званице. Иду званице и они су носили сас том чутуром, то се дивно угоди, накити, и онда каже. 'Позива вас овај и овај.' Иде да зове још једаред посебно, и прво код кума иде, и како иде већ онда каже: 'С ове стране овога треба да зовеш, сас младине стране оне треба да зовеш да дођете сутра у девет сати да дођете у сватове. Позива вас овај и овај да дођете.' Онда се не да-рује.²⁴

Обележавање рузмарином у прозору позваних сватова податак је који није потврђен у другим ареалима.²⁵ Из исказа није сасвим јасно да ли се термин *званице* односи на сам чин звања или на оне који зову сватове. Међутим, дилеми може решити податак да је исти такав термин забележен у Ловри и Срему,

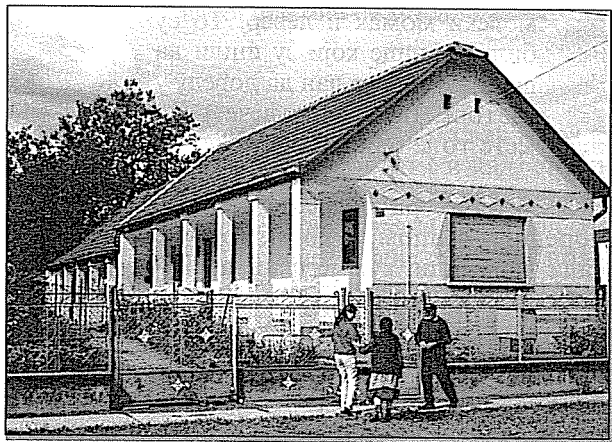
²² «Naročito značajno za procjenu vjerodostojnosti kazivačevog izvještaja ima okolnost u kojem stupnju kazivač poznaje izlagane predmete i zivanja... [a najpoznatije su one činjenice] koje sačinjavaju njihova svakodnevna iskustva» Биалч 1961: 48; уп. Рајковић 1974: 131; Павковић 1992: 11.

²³ Трака М 1; уговор као посебан предсвадбени обичај, који има исти назив, долази након «прстена/јабук» и има улогу договарања пријатеља о свадби, миразу и даровима, забележен је код Срба у Бачкој (Босић 1992: 141), Срему (Босић 1989-1990: 259) и Банату (Босић 1991: 138) и код Шокаца у Бачкој (Босић 1992: 32).

²⁴ Трака М 1.

²⁵ Забележено је да ђувегија и снаша позивају сватове и носе рузмарин у Ловри (Маринов 1977: 83; Прелић 1995: 187); младожења позива са друговима код банатских Хера (Димитријевић 1958: 241), у неким сремским селима (Босић 1989-1990: 259) и у неким бачким местима (Босић 1992: 142).

у значењу 'они који позивају',²⁶ Такође, исказ Јелене Николић о позивању сватова није доследан, нпр. у овом одељку она каже како је дан пре свадбе стари сват позивао сватове са чутуром, док у одељку 4.3. као позивачи су означени девер и кумовски момак. Ово је само један од недостатака у коришћењу исказа једног саговорника на одређену тему. Потребно је забележити најмање две потврде одређене чињенице од двају различитих саговорника да бисмо је могли прихватити као «општу» чињеницу. Такође, потпунију слику традицијске свадбе добили бисмо коришћењем више исказа различитих саговорника на исту тему, дакле упоређивањем варијаната.

Милена (рођ. Малић) Остојић – пред кућом

4.2. Момачко и девојачко вече

Онда није било опроштаја и тако штогод, мало су се скупили у подрум, мало у подрум су се скупили мало су попили винце, мало попева-ли. (Девојачко вече?) Не, то је само било, дошле су другарице да веже-ду рузмарине. Пре тај дан су долазиле другарице и другарице су везале рузмарине. Али долазиле и везале рузмарине.²⁷

4.3. Главни сватови

Стари сват је био за кумом, или ђувегије пријатељ. А кум ко га је крстио тога је морао да зове. То није слободно било бити родбина. Кум, стари сват, девер, њи троје су били главна улога, ђувегија и сна-ша. Они су били најважнији, први сватови, и кумовски момак. Он је ишао пред снашом и ђувегијом, носио је свет'е и носио је сас вином. Из те чутуре, кад се венчали, из те чутуре су ставили вино на стол и свеће. Па кад су ишли у сватове. То је кум моро да купи. Кум је моро да ку-пи, носио пешкир, с њим веже руке и две свет'е и чутуру. То је моро да носи кум у сватове. (Девер?) Он може бити од родбине. Он може бити брат или од кума некога или прво колено или друго колено. Јел то иде сас ђувегијине стране. Док пура која иде сас девером, то може бити сас цурине стране, са снашине стране. Званице то су били, ето ти, тај ку-

²⁶ «Недељу дана пре свадбе, а уочи свадбе поново иду четворица званица и зову госте» (Прелић 1995: 187); у свадбу су позивали *позивачи* или *званице*, а у неким местима се користи термин *мушту-лугија* (Срем, Босић 1989-1990: 259-260); *фифери* у Бачкој (Босић 1992: 142); *муштулунџија* код бачких Буњеваца (Sekulić 1980: 154); *чауши* код чавољских Буњеваца (Mandić 1975: 118); *бабац* код Хрвата из Унде у Градишћу (Каровић 1999: 124); *буклијаши* у северном Банату (Попов 1969-1970: 48), *легијаши* у јужном Банату (Босић 1991: 138).

²⁷ Трака М 1; «Уочи венчања... код девојачке куће се, после вечере, спремају рузмарини» (Герзин 1987: 370).

мовски момак и девер. То су били званице који су ишли да позивају пре то дан да дођеду у сватове. (Момачко вече?) Па јесте то је било породица.²⁸

У литератури о ареалу који се пореди са Чипом, и коју смо и до сада наводили, кум је главна личност на свадби.²⁹ Колебања у вези са сродством и улогом у свадби везана су за старог свата. Јелена Николић наводи да је стари сват био «ђувегије пријатељ». Други наши саговорници из Чипа су другачије одредили сродство старог свата.³⁰ Будући да се улога и сродство старог свата у овом ареалу колеба, може се рећи да се његова улога пренела на кума или на друге сватове и да се губи. Ови искази из Чипа не морају дакле противречити једни другима: због ослабљене улоге, вероватно је стари сват могао бити и ђувегијин пријатељ, зет и снашин рођак.³¹

Љубица Ашабић показује деверски пешкир

Љубица Ашабић показује деверски пешкир

5.1. Окупљање сватова

У пола девет ујутру и онда се ишло по кума, скроз села се требало да иде, па то је питање ди је кум становао. И то је требало сас вином да се иде по кума. Кад смо сас свирком отишли по кума онда је кум дошо али код д'увегије. Д'увегија је требо да иде сас момцима напреди за њим свирка, онда су отишли код кума и од кума су онда дошли, вратили се и тамо частили, је ли, свакога и онда су ишли по снашу. (Да ли су китили и код младе и код младожење?) Не, само код младе. (Ко иде по младу?) Нису свекрву ни носили. Свекрву и свекра нису носили. Они су остали код куће. Нису ишли на свадбу. Они су остали јел онда није би-

²⁸ Трака М 1.

²⁹ «Ћумовски момак» као кумов помоћник који има важну улогу у свадби забележен је: у Ловри (Прелић 1995:188); код Шокаца (Босић 1992: 41-42), у Бачкој (1991: 144), у Срему (Босић 1989-1990: 262), у Банату (Босић 1991: 142).

³⁰ «Стари сват, он је са снашине стране био, као њен сведок, то је тољко знач'ило» (Живко Ашабић, трака М 12); «Стари сват је сведок снашин, а кум је д'увегијин. (Ко је вама био стари сват?) Брат. Перин тата. Живко» (бака Руџа, трака М 8); «Он је ко други сведок, он потписује се. Он понајвише, ја не знам зашто међу Србима је тако да ова два и старог свата и кума д'увегија даје. (Ко је стари сват?) Код нас је д'увегијин, рецимо сад ја сам била старосватица и муж ми био стари сват мојим брату, дакле *шогор*. Сестра и њен муж су први достојни. Ако нема сестру, онда не знам брат дал мош, ал сестра и њен муж су стари сват» (Љубица Ашабић, трака М 14).

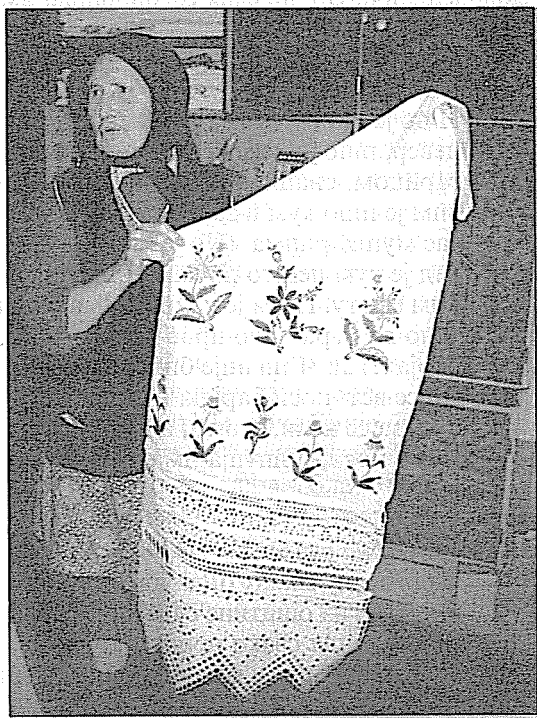
³¹ У Ловри стари сват је старији младожењин пријатељ а «по другом тумачењу 'правилно' је да је стари сват са снашине стране» (Прелић 1995: 188); код банатских Хера стари сват може бити друг младожење, зет момков, ујак или брат (Димитријевић 1958: 241); у Срему може бити кум, ујак, рођак, пријатељ (Босић 1989-1990: 263).

ло неки пресо него код кут'е били сватови, и они су морали да спремају, да кувају.³²

5.2. Долазак сватова по невесту

Онда мора млада да дочека госте. Она дочека госте и свак мора ту младу да пољуби. Сас кецељом. А све мора примити и кад, ето ти, примила госте кад су дошли по снапу. Никад на прилике да нисам код д'увегије отишла у сватове него сам код снаше позвана, онда код снашине кут'е морам отићи. А она мора да дочека мене и ја да је пољубим да јој метнем у крило неки. И кад сваки је сад вет' тамо онда може да иде да се облачи снаша а дотле, ето играду и певају и тако се занимају, док се снаша обуче. Кад се снаша обуче онда, ето да је испросиду. Има тамо, било је посебно стари песама које певају баш, сватовац се зове, али ја то не знам.³³

Девер ниш не донесе само деверу ставиду пешкир, ставиду му тако попреко пешкир и овај овако рузмарин и девер добије кошуљу. То је било да девер добије кошуљу. Деверова заслуга да добије кошуљу. Девер само да води снапу и добије кошуљу, и тако. (Ко купује венчаницу?) Па она сама. Па то је снашино одело. Па моја мама није имала, прије некада нису облачиле одело снаше, него тако имала посебно је морала једну сукњу од четири поле, блузу. Одоздо испод чочка се везује рузмарин. Дукате, кецељу. Девер отиде унутра по снапу, кад се снаша окрене, онда девера окруниду и онда девер иде и одведе тамо снапу. Онда кад је изведу, је ли, онда сваки

Милена (рођ. Малић) Остојић показује деверски пешкир

³² Трака М 1; у литератури коју користимо у овом раду забележено је да свекар иде по младу и то углавном у задњим колима; уп. Ловра (Маринов 1977: 84); Бачка (Босић 1992: 146); Срем (Босић 1989-1990: 266); Банат (Босић 1991: 145); северни Банат (Попов 1969-1970: 55); код Шокаца у Бачкој забележено је да негде иду свекар и свекрва (Босић 1992: 60).

³³ Трака М 1; обредна радња: «млада дочекује сватове у вратима и љуби их а они је дарују» забележена је у Ловри (Маринов 1977: 84), у Ати код Бошњака католика (Matušek 1979: 166), код Шокаца у Бачкој (Босић 1992: 61); код подравских Хрвата (Begovac 1994: 29-30), код Хрвата у Отоку (Ловретић 1897: 441). Више потврда исте обредне радње налазимо у предсвадбеним обредима: «јабука» у северном Банату (Попов 1969-1970: 44); «пруковање» код бачких Буњеваца (Sekulić 1980: 152).

треба да се спреми, је ли, па сад кажу некада су ишли само тако нису били једно за друго, а ми сада једно за другим идемо момак са девојком, је ли, жена са својим мужем, они су сви заједно ишли за снашом.³⁴

Пешкир који дарује снаша деверу није у овом исказу посебно описан, међутим из исказа других саговорника знамо да је то био посебан, кићени пешкир.³⁵ У исказу Јелене Николић о даривању снаше и девера нема податка о обавези девера да донесе снаши шлајер и венац за свадбу. Те податке добили смо од наших других саговорника из Чипа.³⁶ Такође, у опису обредних радњи када девер уђе код снаше није сасвим јасно како се снаша «окрене» и како девера «окруниду». У разумевању оваквих исказа могу нам помоћи остали извори.³⁷ Термин *окрунити* би се могао разумети као везивање деверског пешкира. Од чинских саговорника имамо податке да је девер том приликом обувао снапу.³⁸

5.3. Сватовска поворка

Ишо је прво кумовски момак носио сватове, је ли, први. Онда је ишо девер, ишо је девер са снашом и онда затим је ишо д'увегија сас другарицом, снаше је другарица била, она је ишла са д'увегијом. И затим је ишо кум и за кумом кумовски момак и затим су ишли цурице сас мушкарцима. (Ко је био задужен за шалу?) Па то кум је требо. И кад је кум нешто да каже онда сваки треба да т'ути, јел. Па на главним месту. Прва је покрај кума снаша и девер и ђувегија. И кад се почело да игра коло прво снаша сас кумом и девером. (Да ли се носио барјак?) За Ч'ип није било, а била сам једном у сватови у Медини тамо се вет' носи барјак. (А код вас?) Само се две свет'е носи, ето ти, и чутура се носи, ето ти, и пешкир се веже за руке. А има у којима селима се носи, и литија има у којима селима се носи о сватовима. Овде није.³⁹

5.4. Одлазак на венчање

Кад изведу снашу онда идеду у општину, ишли су у општину на венчање, онда из општине су ишли у цркву. Кад су изашли из цркве, извели снашу, онда свако пришо, је ли, да честита, бацо кум новац, викали: »Куме, изгоре ти кеса!« И онда су викали куму да баца новац. И онда,

³⁴ Трака М 2.

³⁵ «(Да ли је девер носио србијан?) Девер је имо, на то још био розмарин, кит'ени розмарин, пуно са машлицама, и код вас мет'у машлице. Преко целог је дугач'ки розмарин, а на розмарину су машлице: првено, плаво, бело. И ту се некако свеже са посебном црвеном букетом. И то шлингерјај тако» (Љубица Ашабињ, трака М 13); даривање девера пешкиром окићеним рузмарином забележено је у Дески (Рус 1999: 68) и у Ловри (Маринов 1977: 84); и широм Војводине.

³⁶ »Девер треба да купи *фрол*, јел? А мислим снаша њему кошуљу» (Љубица Ашабињ, трака М 14); »Ми смо имали, кажем, у Ловри теткиног сина, казала је снаша: 'Ако добије од девера фрол и венац он да т'е јој дати, снаша т'е му дати пешкир. Ако не, ако они треба да купу то, онда нет'е му дати пешкир.' Тако да ми је мама купила снаши фрол и венац и онда добио је брат ми пешкир. Леп пешкир су му дали» (бака Ружа, трака М 8); даривање невести шлајера и венца забележено је у Дески (Рус 1999: 67) и широм Војводине.

³⁷ »Кад је снаша готова, девер је изводи пред сватове, прво пред кума који је три пута окрене. Затим се полази на венчање» (Прелић 1995: 189), уп. Терзин 1987: 371-372.

³⁸ »То је тако био обичај, снаша кад се обукла, девер је навуко снаши ципелу» (бака Ружа, трака М 9).

³⁹ Трака М 1; исти поредак свадбене поворке која одлази на венчање забележен је у Ловри (Прелић 1995: 189).

ето тамо су мало играли и проводили, и затим су кренули се на ручак код снаше. Тамо је био ручак и онда после тога вечера је била код. Послеподне онда се опраштају. Кад водеу је од своје кут'е она није смела недељу дана да се врати у своју кут'у. Недељу дана није слободно било, онда-мати и тата јој, они су отишли тамо код њих, код свекрве, је ли, тамо код младе, позвали на вечеру, тамо су вечерали. Да се навикне тамо.⁴⁰

5.5. Повратак невестиној кући након венчања

После венчања кад ето дод'у, онда је, ето ти, мати сас пиринчом и сас лебом дочекали, код снаше. А д'увегијина мати кад отиду, кад снашу тамо одведеу и она је дочека. И мати је дочека сас пиринчом и сас лебом, кажем тамо корито је. Преко тога она мора да пред'е. (Шта каже мати када баца пиринач?) 'Жива и честита нам! Да вам Бог даде срећу и здравље! Мора пода пазух да мете и онда мора да држи флашу једну сас вином. Није слободно да прескочи праг док јој то не дају. (У чему се разликује увођење код мајке и свекрве?) Зато што је свекрва примала сас лебом и сас вином а и мати је прима. (Ко је води до свекрве?) Кумовски момак води и онда до прага доведе, и онда он стане на страну и онда они морају да долазе, како долазе прескачеду, прво свекрва даде јој, јел мати јој даде два леба и вина и онда тако прелази. То није тако дуго време. Пред'е преко прага и онда метнеду на сто, онда изрежеду. (Где је чека свекрва?) Свуда на прагу се чека, на прагу се чека. После венчања, је ли, онда је само проводња и поклон. (Када је венчање?) Зими раније, а лети касније, кад год' почиње мрачак да буде, кад почиње мрачак да буде да се лепо свет'е видеу како ходају. То је јако лепо, кад се смркњава, је ли, сас тима свет'ама, онда није било струје да је све светло, него тако са свет'ама, да не би неко пао. Нису биле, ето ти, стазе тако бетонисане, него, ето тако, киша и блато и свакојако су се мучили, јој. По блату су ишли, венчање, тако сватови да не би се упрљали и тако од блата, него су морали кад се мало смркњавало онда су морали да идемо јер ће бити мрак да не би се убрљали. Ми смо онда још деца били после се вет' тако окренуло, вет' кад сам ја наста-⁴¹ла.

У овом делу исказа није јасно у чему се разликовао повратак снаше и сватова снашиној кући од увођења невесте у нови дом. У повратку снаше и младожење снашиној кући након венчања издвојићемо две обредне радње: «мати је дочека сас пиринчом и сас лебом» и прелазак преко корита, «скеле».⁴² Није јасно да ли је невеста уносила код мајке хлеб и вино. Иако, постоје потврде у другим изворима за ове две обредне радње, остали наши саговорници из Чипа нису потврдили «прелазак преко скеле» као об-

⁴⁰ Трака М 2.

⁴¹ Трака М 2.

⁴² Обичај да «мати дочекује са пиринчом и пшеницом» забележен је у Ловри (Маринов 1977: 86), у Дески (Рус 1999: 68), Банату (Попов 1969-1970: 59), (Босић 1991: 146); а «прелазак сватова преко корита у снашиној кући, након венчања» забележен је у Бачкој (Босић 1992: 150), у Банату (Босић 1991: 146), у Славонији (Варош, Лукић 1924: 326).

ред из Чипа, него из околних српских села, нпр. Медине.⁴³ Очигледно, у овом случају се ради о непоузданом исказу саговорнице чему је, можда, узрок сам начин вођења разговора. Навођење саговорника на одређене одговоре или на начин размишљања који је истраживачу примерен (нпр. аналитичан); «дириговани дијалог», може додатно збунити саговорника и навести га на погрешан одговор. У овом случају ради се о питању истраживача: «У чему се разликује увођење код мајке и свекрве?» Очигледно да је то питање на нашу саговорницу деловало збуњујуће и да је можда дошло до «интерференције», тј. до преклапања у сећању двају обреда након венчања: «улазак у мајчин дом» и «увођење у дом ђувегијин».⁴⁴ Друго питање је интерференција са традицијском културом околних српских села, при чему се обреди српских села из околине схватају као «своји» будући да су због малог броја становника многи бракови склапани између тих села. Тако се «прелазак преко скеле», особен за Србе у Медини, схвата код појединих саговорника подједнако као «свој» и преноси истраживачима као «наш обичај». Овде се отвара сложено питање идентитета и његовог «проширења» код тако малих и изолованих етничких заједница као што је заједница Срба у Чипу.⁴⁵

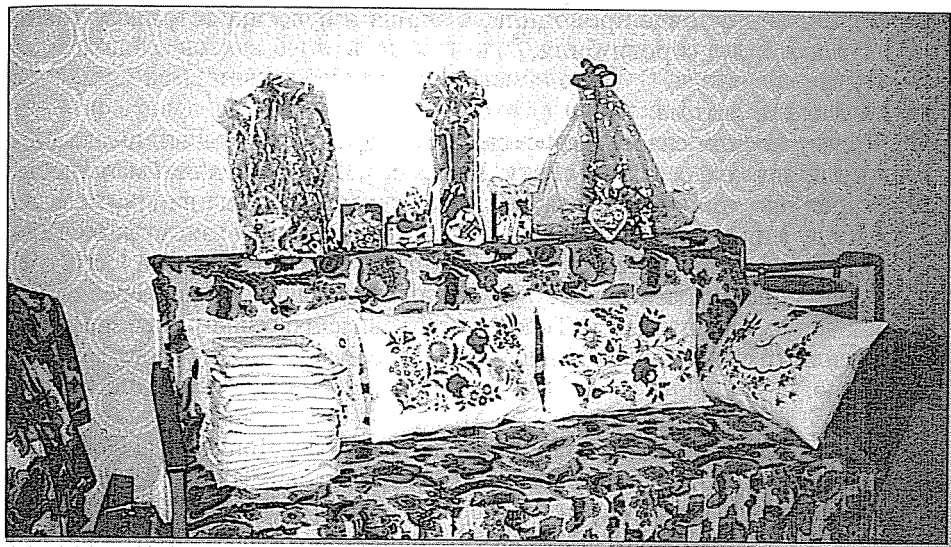
5.6. Пренос невестине спреме

После ручка, ето ти, јел то је тако било да венчање је само слободно било до подне пре ручка да се обави. За десет сати требало је да млада и ђувегија у цркви будеду на богослужењу. Кад је то било готово онда ручак је био код младе. И кад је тамо, ето ти, обављен био ручак и провдња онда ће да селиду снашу, да носиду мираз. И онда су се с коњима сас бронзама и сас чаршапима, то су метли на кола и носили снаше. Требало да има две дуње и осам јастука, држале жене гуске да имају јастуке лепе, и онда после мету на кола и ишли скроз села, скроз села носили и дизали јастуке жене и дуње да покажеду да селиду младу и да носиду ствари. И то кад су обавили, однели ствари онда тамо код ђувегијине куће да видимо како је, да видимо јел је узупчано, јел је шлингерај, каке су хаљине, то важно било. То је било после ручка оног, онда

⁴³ «Посипали се сас пиринчом. То је снашина мати. Снашина мати је посипала сас пиринчом и коцку је дала шет'ер. Коцку добила и снаша у уста и д'увегија у уста. Пред прагом. Кад су сас венчања дошли кут'и, мати је дочекала. Још има кажеду, има ди је раширила је т'ебе, преко тог да пред'еду: 'Шири мајко т'ебе.' (А корито?) Знам за корито, у кориту вода, то је била ко, кажемо, *скела*. То није било, слушала сам за то. Није било у Ч'ипу, ал слушала сам за то да је било села да је било (бака Ружа, трака М 9); «(Како се враћала снаша мајци са венчања, да ли је било скеле?) Било ди су правили то. Код нас није било. Па то у селу било, ди сам ја била на свадби ко гост, била та *скела*» (Љубица Ашабињ Николић, трака М 14); «(Повратак снаше кући са венчања?) У вратима, на дворништу. Како улазиду унутра онда се сипо ширинач, преко свих сватова. Како су улазили, тако сипала ширинач' на њих. Онда било де је било де су правили *скелу*. Ал то код нас није било у Ч'ипу. На пример, то сам у Медини видо први пут» (Живко Ашабињ, трака М 12)

⁴⁴ »Uvođenje prvih elemenata tokom kazivanja u prikaze proučavanih činjenica veže se pretežno – na ovaj ili onaj način – s kazivaču postavljanim pitanjima (dirigirano kazivanje), a pri tome takvo kazivanje može biti i opterećeno nepunim kazivačevim aktualiziranjem uspomena... Na temelju eksperimentalnih proučavanja iskazivanja svjedoka utvrđeno je da se broj pogrešaka, koji je kod slobodnih kazivanja iznosio samo 1/10, povećava kod dirigiranih kazivanja sve do 1/4« (Bialy 1961: 30).

⁴⁵ О идентитету малих српских заједница у Мађарској писала је Прелић 1995. «Ловрани врло често етничку групу којој припадају не одређују само као 'Србе', него и као 'Србе у Мађарској' из Мађарске'... У самоодређивању Ловрана највећи значај имају етнички и локални колективни идентитети (ми – Срби, ми – Срби у Мађарској, ми – Ловрани)» (Прелић 1995: 132).

Милена (рођ. Малић) Остојић – ручни рад

затим кад је почело да онако мало мрачак буде, онда се снаша водила код ђувегије. То се однело и онда се водила снаша.⁴⁶

Други наши саговорници у Чипу користили су термин *штафир/штафер* за невестину спрему. Тај термин код наше саговорнице изостаје и уместо њега имамо синтагму *кад селиду снашу*.⁴⁷

5.7. Анегдота са свадбе

То је била једном да се женио син, Хрватица, а она је Хрватица свекрва. А мој тетак је био кум и тетка. То су ми они причали, они су били кумови и кад, овај вечерали, па донеседу младу. Како ће кум тамо да стане да каже да он не сме снашу да носи, јер кум треба да води снаше. А кум мора да устане јер он води снашу да каже. Тамбураши свирају, кум иште реч, а снаша мислила да ће он да каже да се снаша опрости од родитеља, од родбине и од свега и да снаше носе. А кум изјави: 'Нажалост има једна тужна вест, казала ђувегијина мама да ми можемо прићи кући а снашу да оставимо.' А, каже, снаша узме венац сас главе, лупи о земљу па га свога изгази, каже. И ето ђувегија и снаша тамо остали а сватови су дошли

⁴⁶ Трака М 1; пренос спреме после ручка у невестином дому забележен је и у Ловри (Маринов 1977: 87); остале потврде углавном сведоче о преносу спреме пре свадбе: Деска (Рус 1999: 64), чаволски Буњевци (Mandić 1975: 117), Бошњаци католици у Ати (Matušek 1979: 168), Бачка (Босић 1992: 142), бачки Буњевци (Sekulić 1980: 154), Шокци у Бачкој млађе стање (Босић 1992: 38), Срем (Босић 1989-1990: 260), банатске Хере, млађе стање (Димитријевић 1958: 241), Банат старије стање (Босић 1991: 140); спрема се преноси када се невеста води младожењиној кући: банатске Хере, старије стање (Димитријевић 1958: 241), Банат, млађе стање (Босић 1991: 140), Шокци у Бачкој старије стање (Босић 1992: 38), у Славонији, (Marković 1917: 115).

⁴⁷ «Нису то били велики дарови, у оно време, душо моја, нису били. Што је требало купити, ја сам требала да купим мојој ћери. Ја сам јој купила намештај, ја сам јој купила *штафер*» (бака Ружа, трака М 9); «Свако види шта носи, каки *штафир*. То се зове *штафир*. Дуњу и јастуке» (Љубица Ашабић Николић, трака М 13).

овде и они су овде проводили, а снаша и ђувегија остали су тамо. Строго било, строги били.⁴⁸

5.8. Препреке за сватове

Кад су носили снашу, кад се девојка у друго село удала, имала сам другарицу која се удала у Бату. Удала се у Бату и онда вет' мало после подне, око три четири-сата, носиду снашу, тако, онда на крај села да узмеу једну велику, казали су алачар, нешто велику узицу овако дебелу, то су метли попреко и то нису пустили сватове да идеду. Него требо је кум да плати колико су они искали новаца, ти дечаџи. Требали да платиду за снашу. стари. То кад су сватови кад су снашу носили, кад су носили то су морали платити и то је моро кум да плати. То је алачар се звало.⁴⁹

У одељку 5.5. поставили смо питање односа Срба у Чипу према Србима у околним селима. Обичај постављања препрека сватовима који одводе девојку у друго село забележен је у другим српским селима (Бата, Помаз, Ловра). Међутим, због честих међусобних свадби он постаје полако интегрални део чипске свадбе, превазилазећи границу «своје – туђе».⁵⁰

5.9. Здравље на путу

Овде код нас није било, кажу да је некада било. То је било ишли скроз село из сваке куће су изнели чашу вина. То се морало попити док су стигли. Можда је било некада због тог су се сви опили, одонда није било. Некада кад су снашу носили увече, навече кад су водили снашу, од њене кут'е до д'увегије, онда су понекада изнели сас чашу вина.⁵¹

6. Увођење невесте у младожењин дом

Кад су дошли сас венчања кут'и онда су, ето ти, сас пиринчом посипали, кад је било оскуда онда је добро било жито, већ онамо мало касније онда је већ било са пиринчом, и тако како су могли. Онда су испекли два леба и то је снаша сас лебом добила једну флашу вина. То је требала да унесе унутра да увек има снаша вино и да увек има леба снаша. И онда је, ето ти, било после тога, ето ти, направили су неко корито, неку воду су мет'али и преко тога требало прескочити, а у корито су требали бацити неколико новчића, је ли, да преко тога пређеду и, ето ти, и

⁴⁸ Трака М 1.

⁴⁹ Трака М 1.

⁵⁰ «На пример, моја мајка, бака моја, оцова мати, она је била кума у-Помазу. Она била удовица и најстарији син је био крај-ње ко кум, Живков тата, чика Светозар. Из-Помаза, на возу треба да донесу снашу преко Пеште и Сигет-Ч'ип. Но сад, десило се из села да изнесу, после руч'ка су се кренули за Ч'ип да стигну за веч'е, да су ту на веч'ери код момкови кут'и. И мојој мајци извукли ланац за-то. Била нека т'уприја, како се ишло на станицу возу да иду за Пешту и извукли ланац да не могу са колије. Оваке колије носили са коњима. А моја мајка била сирота, па удовица, после рата и то све. А она била љута, врло била љута што су метли. Каже: «Па ту вам је ова девојка. Момци, па нисте могли се, каже, досад досетити.» Није знала за ту шалу. После тог су и код нас мењали ланац» (Љубица Ашабић Николић, трака М 14); постављање ланца као препреке сватовима који одводе невесту из села забележено је и у Ловри (Маринов 1977: 89), и почетком 20. века код Терзина 1987: 375.

⁵¹ Трака М 1.

такве су шале. Из тог су правили, ето ти, шале. Шале правили кој т'е колико новаца бацити, јел ситније онда су од тог направили: 'Ето видиш нема новаца.' Из тог су правили шалу. (Где ставе корито?) Пред прагом да не би неко отишо. На прагу се метли да не би неко, није мо-го неко ући унутра да не би прескочио и да не би тамо нечег бацио. Кум и девер, је ли, једно с једне стране стао, друго са друге стране, а други остали сватови требали прескочити да дод'еду унутра преко то-га корита и тако су требали да бацеду.⁵²

Неки свадбени обичаји из околних српских села лако се преузимају као «своји» у процесу (ре)презентације аутентичне свадбе. То је случај са кори-том. Један број саговорника, укључујући и Јелену Николић, означио је тај обичај као чипски, док су други саговорници то негирали.⁵³

7.1. Јело

(Где су сватови када се уведе снаша?) Унутри, сваки је морао унутри бити. Унутри је постављан већ сто, постављени столови, дочекивају жене. То су, ето ти, посебни носили, прво је било, супа је била. Супа је морала бити, кокошија супа, ето то је морало бити је ли и кувано месо сас неким сосом је било. Печенога меса, прије су онда имали те пећи, у дворишту су пекли лебац жене, и тамо су, ето ти, пекли месо, домат'и лебац, домат'и колачи. И то је све домат'е било. Комшинице, пријате-љице и неке род'аке, то су све оне саме морале да среду. То није било ништа куповно или тако штогод. То су оне биле, све су оне скувале, веште су биле. Оне су саме тесто месиле, оне су саме, није било ништа куповно. Оне су то све, све су оне то пекле и кувале, оне су све сред'ива-ле. То су јако веште жене биле. Тако су тесто знали да направиду, и мо-ја мама, резанца, то је тако танко било да сила се могла видети, како је могла сас ножем да одреже. Лебац, то су таки лебац знале да испечеду. Лебац велики, колач за Божић то су таке велике колаче знале да дивно направиду, наплетеду.

7.2. Понашање сватова

Па снаша онда само седи. Кад су сватови снаша само седи, она не из-лази, она ништа не ради. Тај дан је њен. (Шта су радиле јетрва и зао-ва?) Оне су спремале код кут'е, оне су вештице спремале код кут'е. Оне су биле главне, је ли, требало све да успе. Оне су биле главне кувари-це... (Ко је певао?) Нису свуда знали певати. Има који су јако лепо зна-ли да певају. Биле су то посебно сватовске песме. Биле су посебно сва-товске песме. Само су певали, играли и добро се осет'али и онда кад је кум изјавио да је дванест, да сад снаша треба да се пресвуч'е: 'Ајде

⁵² Трака М I; уношење хлеба и вина у кућу је широко раширени обичај, забележен је у нашим изво-рима у Ловри (Прелић 1995: 190); Војводини (Бачка, Срем, Банат), у Славонији (Плетерница, Маџко-вић 1917: 115), у Барањи (Липова, Франковић 1999: 116), код Бошњака католика у Ати (Matušek 1979: 170); занимљиво је да такав обичај није забележен у Дески (Рус 1999: 68), ни код Буњеваца у Чавољу (Mandić 1975: 128) и Бачкој (Sekulić 1980: 161), док је код Шокаца у Бачкој такав обред забележен (Vo-šić 1992: 73).

⁵³ Види напомену бр. 33.

направит т'емо опроштај!'. И онда овај део сас тим раскида, је ли, дотле, и онда почиње, је ли, после понот'њице. (Када је први пут спавала са ђувегијом?) Па онда, а дотле ни случајно. Ни случајно није било то да сад да т'е дозволити мати нешто. То је тако опасно било, да то страшно. Није могла од кут'е отићи, и како т'е доћи, кад ће доћи кут'и, и ди је била.

8.1. *Окретање младе и сводња*

Онда је било да је снаша се морала окрећат. Сад, ето ти, завршићеду се сватови и онда, ето ти, устане кум. То је већ кад се заврши свадба, на крај свадбе, онда, ето ти, девер, тамо стане девер, тамо стане кумовски момак, тамо стане кум, њи троје, ко да осуђиваду снашу. Ко да је осуђивају јел'. И онда треба девер да преведе снашу тамо ближе и да каже: 'Ево, каже, предо сам младу.' И онда она треба, отид'е кум, тамбураши они ето свирају: 'Ја сам нова млада) Ту је моја млада'. Али младу увати, дигне овако за руку и млада се треба окрене трипут и онда је кум пољуби и онда даде на сто поклон. Прво кум, прво мора кум. Затим за кумом треба да даде девер поклон, и онда даде други поклон и онда кум стане на страну и онда иду остали гости и сваки треба трипут снашу да окренеду и да даду поклон. И кад је то готово онда стане ђувегија и украде снашу и побегне сас шњом, а кум узме чашу једну овако чашу и треба да баци за њима да се та чаша разбије. И онда после тога надале проводи. Онда снаша, је ли, скине своје одело и онда у зору дође опет натраг и опет проводи до ујутру. (Кад се дешавало окретање?) То је у дванест. То се зове сводња. Онда одлази да се пресвуче. Онда је мого ђувегија да пољуби снашу.

(Где одлазе младенци?) Ди су наместили кревет, да се пресвуче, па било је кад су у штали наместили, или у неку комору, неку шупу или шта ти ја знадем. Није то било свилена постеља. Донели су, је ли, постељу, па, је ли, сметало у соби, је ли, намештено за сватове, онда су нашли неки ћупшик и тамо су се пресвукли. Одеду сами. Онда дођеду, онда, је ли, сваки: »Дошли су, ијој, да л је било нешто?« (Како се гледа да ли је девојка поштена?) Нису то гледали, нису то гледали, само зезали. Тако су само сумњичави били. Није било да код муслимана морали снаши показати дал је била уредна или не.⁵⁴

8.2. *Шале и игре за време сводње*

Па за то време, па ставили су у постељу неке цигле или камење или нешто тврдо. То су стављали, је ли, и онда су, је ли, с тим зезали: 'Дал је фино, мекано било? И како је било?' Сас тиме су, с нека камењима, неке каменчице, то да их жуља, да не би случ'ајно заспали. Било је онда неке игре. Неке игре су док они нису, је ли, дошли, дотле су направили неке игре. Била је, на пример, та игра да су једну врећу метли сламе, знадеш и онда скупили смо се тако уокруг један и онда

⁵⁴ Игра са невестом и даривање пред својење забележена је у Ловри (Маринов 1977: 87), у Међимурју и Подравини (Eperjessy 2000: 61), код чаволских Буњеваца (Mandić 1975: 136-137), у Славонији (Бабовић 1963: 75), у Бачкој (Босић 1992: 153), код Шокаца у Бачкој (Босић 1992: 80), у Срему (Босић 1989-1990: 273-274; Шкарић 1939: 107), у Банату (Босић 1991: 150).

сас тим сламом, један је узо, девер, је ли, девер је метуо сламу 'вако на раме и онда је ишао тако наоколо, и која му се пурица свид'ала метуо је то пред њу, да клекне на то, и на тим да је пољуби. Онда су се играли Бербера. Ето тако, исто, онда су метли један сто и онда на стол отишо један кажемо дечко, седи на столу, и тај каже да коју пурицу лупе. Направили су неки пешкир и на крају су свезали неки чвор и кога лупе сас тим чвором тај је требо да дод'е да пољуби тај који седи на столици. Ето и ту игру се играло после поноћи. Те две игре знадем. То је јакко смеј био, је ли, сад кажемо отприлике, да ето на ту врећу, је ли, клекнути, тамо се пољубити, је ли, пред свима. И онда су ето зезали: 'Но ето да видимо. Немој је толико дуго љубити. Види колико дуго. Сад ће је појести. Сад ће је угристи.' И тако, је ли. И онда било, је ли, која баш пурица није радо се пољубила, је ли, са шњим, онда су већ: 'Но, коју ће пурицу изабирати. Која ће морати да га пољуби.' Онда затим, је ли, кад су Бербере играли коју ће пурицу лупити, је ли, која ће доћи на ред: 'Како је увати. Па види како је зграбио! Види како ово, види како оно', ето и из тога тако шала била. (Да ли су и старији играли те игре?) Па да, сваки је играо. Па можеш мислити, било је и то. Па после онда кад су, је ли, свршили ручак, и тако кад су опрали суд'е, је ли, онда су вет' и те баке мало се ослободиле, је ли, па су онда и оне отишле мало у спалу. И оне се шалиле, ето и оне су волеле да играју, је ли, тако. Играле се и која т'е с којим да се увати, је ли, онда су зезале, види је: 'Ја т'у овако. Како ти, како ја.'⁵⁵

8.3. Невеста након сводње

(Кад се враћају младенци после сводње?) Онда кад су отишли онамо, око три сата су се вратили ђувегија и снаша. Онда се у нормално руво, је ли, опремила, обукла, тако да није била онда већ снаша, онда је већ била млада. Али мараму је требала да има. (Докле је млада?) Док није родила, дотле је млада била. Док се није породила.⁵⁶

9.1. Крај свадбе

(Кад се врате млада и ђувегија после сводње?) Онда исто тако проводи. Онда се вет' народ и умори. Доста је то умор од ујутру. Онда се вет' напиједу људи, онда и заспиду поново. Има који се вет' истрезниду, онда зезају једно другога. Онда се вет' на крају завршава. Онда кад је готово све, онда се иде код кума, ко је још трезан и ко још може, онда требају да отпратиду кума. Са свирком отпрати се кум, је ли. Кад се отпрати кум кут'и онда свако има своје место. Онда још код кума, је ли, кум треба да се припреми, је ли, онда код њега да се ракије пије, и његовог вина и свако, је ли, да: Како је прошло, како су завршени сватови. Који су још читави, ти отид'еду а који вет' нису, не можеду на но-

⁵⁵ «[Након сводње] млађи свет играо је друштвену игру *љубазне столице*... Слична тој игри била је игра звана *јастук*» (Јовра, Маринов 1977: 88).

⁵⁶ Трака М 2; ујутру након сводње «две жене 'ушаме' младу» тј. вежу јој мараму (Срби у Мађарској, Терзин 1987: 376-377).

сас тим сламом, један је узо, девер, је ли, девер је метуо сламу 'вако на раме и онда је ишао тако наоколо, и која му се цурица свид'ала метуо је то пред њу, да клекне на то, и на тим да је пољуби. Онда су се играли Бербера. Ето тако, исто, онда су метли један сто и онда на стол отишо један кажемо дечко, седи на столу, и тај каже да коју цурицу лупе. Направили су неки пешкир и на крају су свезали неки чвор и кога лупе сас тим чвором тај је требо да дод'е да пољуби тај који седи на столици. Ето и ту игру се играло после поноћи. Те две игре знадем. То је јакко смеј био, је ли, сад кажемо отприлике, да ето на ту врећу, је ли, клекнути, тамо се пољубити, је ли, пред свима. И онда су ето зезали: 'Но ето да видимо. Немој је толико дуго љубити. Види колико дуго. Сад ће је појести. Сад ће је угристи.' И тако, је ли. И онда било, је ли, која баш цурица није радо се пољубила, је ли, са шњим, онда су већ: 'Но, коју ће цурицу изабирати. Која ће морати да га пољуби.' Онда затим, је ли, кад су Бербере играли коју ће цурицу лупити, је ли, која ће доћи на ред: 'Како је увати. Па види како је зграбио! Види како ово, види како оно', ето и из тога тако шала била. (Да ли су и старији играли те игре?) Па да, сваки је играо. Па можеш мислити, било је и то. Па после онда кад су, је ли, свршили ручак, и тако кад су опрали суд'е, је ли, онда су вет' и те баке мало се ослободиле, је ли, па су онда и оне отишле мало у спалу. И оне се шалиле, ето и оне су волеле да играју, је ли, тако. Играле се и која т'е с којим да се увати, је ли, онда су зезале, види је: 'Ја т'у овако. Како ти, како ја.'⁵⁵

8.3. Невеста након сводње

(Кад се враћају младенци после сводње?) Онда кад су отишли онамо, око три сата су се вратили ђувегија и снаша. Онда се у нормално руво, је ли, опремила, обукла, тако да није била онда већ снаша, онда је већ била млада. Али мараму је требала да има. (Докле је млада?) Док није родила, дотле је млада била. Док се није породила.⁵⁶

9.1. Крај свадбе

(Кад се врате млада и ђувегија после сводње?) Онда исто тако проводи. Онда се вет' народ и умори. Доста је то умор од ујутру. Онда се вет' напиједу људи, онда и заспиду поново. Има који се вет' истрезниду, онда зезају једно другог. Онда се вет' на крају завршава. Онда кад је готово све, онда се иде код кума, ко је још трезан и ко још може, онда требају да отпратиду кума. Са свирком отпрати се кум, је ли. Кад се отпрати кум кут'и онда свако има своје место. Онда још код кума, је ли, кум треба да се припреми, је ли, онда код њега да се ракије пије, и његовог вина и свако, је ли, да: Како је прошло, како су завршени сватови. Који су још читави, ти отид'еду а који вет' нису, не можеду на но-

⁵⁵ «[Након сводње] млађи свет играо је друштвену игру *љубазне столице*... Слична тој игри била је игра звана *јастук*» (Ловра, Маринов 1977: 88).

⁵⁶ Трака М 2; ујутру након сводње «две жене 'ушаме' младу» тј. вежу јој мараму (Срби у Мађарској, Терзин 1987: 376-377).

ге, ти онда вет' остаједу или вет' отид'еду кут'и. Онда је већ завршено.⁵⁷

9.2. Обавезе након свадбе

(Кад младенци посећују кума?) Па за Божић. За крсну славу. Први дан Божића поподне. Онда они треба да отидеду код кума. Кум позове неку родбину, кумство. Кум треба да крсти децу. Није слободно се било посвад'ати са кумом јер је то требало поштивати јако.⁵⁸

9.3. Посећивање након свадбе

(Кад долази у посету младаина родбина?) После недељу дана. (Како се зову?) Сватовци. Па који су били у сватовима, је ли, онда они дод'еду на чашу вина и да се поразговарају. Гости који су били у сватовима, онда они дођеду после недељу дана. А прво млада, идеду код њене маме. Па онда затим дође њена мама. Онда они дођеду натраг на ручак и после тога, ето онда дођеду сватови.

Узајамно посећивање младенаца и невестине родбине након недељу дана потврдили су нам и други саговорници из Чипа, но нисмо нигде срели термин *сватовци* који је употребила Јелена Николић.⁵⁹

II

Аутобиографски исказ – удаја

1. Аутобиографски подаци

Моја мама се звала Суботић, она је из Суботић породице била, а та та ми је Николић, он је Саво Николић био... стари забрањивали да се нека Мађарица и нека друга вера, да се мешају, зато су се задржали.. они су заповедали. Имала сам два брата, они су млади од четрес година помрли... ја сад живим сама... мој муж је Мађар био...српско село, ето ти, Ловра, Бата, овде што је ова околина. Ту смо долазили, ово је била наша школа... ту смо се скупљавали, ми смо певали и играли, нисмо чекали да нам засвира ништа... кад су славе онда смо се сви скупили, па чули од старије како певају и ми смо то онда приватили.⁶⁰

Ја сам се у једног Србина варала. Ја сам га јако заволела, а он је напшао покрај мене једну Мађарицу. И тако да ја сам то дознала и казала сам да доста је било. Још сам млада била, тако осамнест, деветнест го-

⁵⁷ Трака М 2; праћење кума на крају свадбе забележено је и у: Ловри (Маринов 1977: 89), Дески (Рус 1999: 69), у Бачкој (Босић 1992: 155), код Шокаца у Бачкој (Bosić 1992: 86), у Срему (Босић 1989-1990: 274), у Банату (Босић 1991: 64).

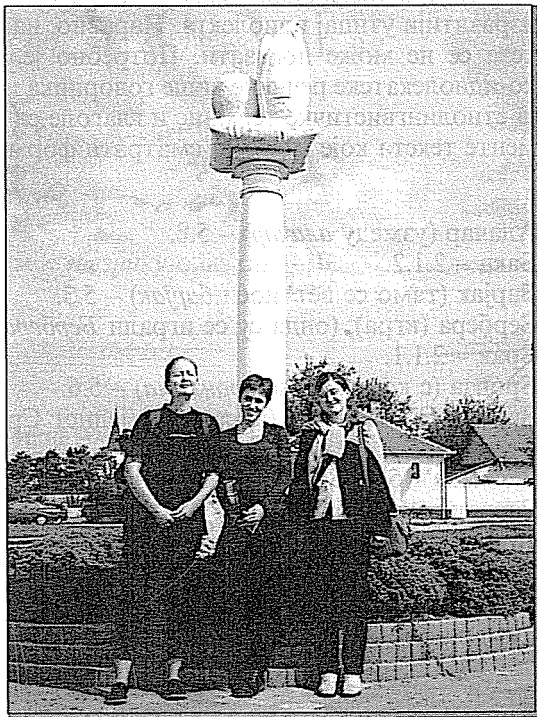
⁵⁸ Трака М 2.

⁵⁹ «(Кад после свадбе иде мајка први пут?) Па сад на недељу дана. Онда у недељу оде мати код ћери однесе пиле и колач, кутлоф. Па после венч'ања на недељу дана. (Кад први пут иде черка код родитеља?) Онда и они дођеду. Сас мужем иде» (бака Ружа, трака М 9), «После весела, после свадбе, младожења и снаша, они су натраг се вратили код девојачке кут'е, ал то на недељу дана. Дотле млада није слободна била да иде кут'и. После недељу дана, онда су у недељу дошли на ручак. Ово је било одредито» (Живко Ашабић, трака М 12).

⁶⁰ Трака М 1.

дина, казала сам да се ја нећу ни удати никад. У кога сам волела тог сам се варала. Моја мама тако прошла удала се, па реко ја се нећу удати кога нећу волети. И онда сам увек нешто, у свакима децкима нешто тражила што сам у првим љубезнику опазила и заволела и шта ти ја знам. И онда су, ето ти, настале су, ето ти, фабрике и шта ти ја знадем. Моја мама казала: «Ћери моја, не, каже, у друго село, него у другу државу ћу тебе дати и толико да ми напишеш да си јако добро, онда ће бити и мени добро. Ја сам се удала у своје село па сам сваки дан ишла мајки да плачем. Ја то не би волела да доч'екам. Ја се у твој живот мешати нег'у, ти ћеш сама средити, а ја те натерати нег'у».⁶¹

Када говоримо о старој чипској свадби и о «идеалном» моделу поставља се питање колико је он присутан у стварном ритуалном животу чипских Срба. Према неким нашим саговорницима, последња «права» чипска свадба одржана је пре неколико деценија. Стварни живот Срба у Чипу, почев од Другог светског рата већ се доста разликује од модела који одражава идеалну слику. Традицијски живот и сама српска заједница претрпели су битне промене што је додатно отежано практичним нестајањем српске мањине у Чипу. У расправама о методи теренског рада поставља се питање односа модела и личне приче: у којој мери нас познавање идалног модела може заварати у испитивању традицијске културе и колико остајемо ускраћени без личних прича (модела), које често немају никакве везе са идеалним моделом, као да се ради о двома културама.⁶² У случају Јелене Николић види се колико је аутобиографска прича у супротности са моделом свадбе, и у којој мери су се друштвене промене па и смањивање српске заједнице одразиле на стварни традицијски живот Срба у Чипу.

Истраживачи из Београда САНУ: др Биљана Сикимић, Марија Вучковић, Марија Илић

⁶¹ Трака М 2.

⁶² О односу између идеалног модела свадбе и личног, писала је Rajković 1974: »Pristup i metodski postupak koji je rezultirao spominjanjem uopćenim opisima, odnosno opisima modela, bez propratnih komentara, što se ide više unatrag, bio je opravdaniji. U današnjem trenutku obiteljske i individualne razlike u poznavanju i odnosu prema tradiciji tolike su da zahtijevaju adekvatne promjene u znanstvenom pristupu i postupku« (Rajković 1974: 133).

Терминолошко-идиолектски речник свадбе Јелене Николић

О основним одликама термилошких система у малим и изолованим језичким етничким заједницама, као што је заједница Срба у Чипу, писала је у овом броју Биљана Сикимић. Овде ћемо дати термилошки систем свадбе који је ексерпиран из индивидуалног дискурса Јелене Николић. Назвали смо га термилошко-идиолектским речником да бисмо истакли важну особину говора чипских Срба. И најконзервативнији лексички системи, као што је термилошки, показују разлике од говорника до говорника односно изразитији утицај идиолекта. Наравно, на лексици једног говорника оваква теза се не може доказати. Потребно је, наиме, упоредити термилошко-идиолектске речнике више говорника истог места. Овакав речник издваја етнолингвистичке термине и глаголе са особеним рекцијама, као и фрагменте текста које можемо сматрати формулама.

Алачар (узмеду *алачар*) – 5.8.

Бака – 2.1.2.

Барјак (тамо се вет' носи *барјак*) – 5.3.

Бербера (игра), (онда су се играли *Бербера*, кад су Бербере играли) – 8.2.

Брак – 2.1.1.

Бронза (с коњима сас *бронзама*) – 5.6.

Варати се у (некога) (ја сам *се* у једног Србина *варала*) – ИИ.

Венац – 5.7.

Венчање – 5.4., 5.5., 5.6., 6.1.

Верити се (да се вериду) – 2.1.1.

«Весели сас вином» – 3.2.

Веселе (није слободно било... *веселе*; какво ће бити *веселе*) – 2.1.1., 3.3.

Вештица – 7.2.

Госпојина – 2.1.1.

Госпон (позивамо *госпон* сватове) – 4.1.

Девер – 4.1., 4.3., 5.2., 5.3., 6.1., 8.1., 8.2.

Деверски пешкир – 3.1.

Донесивати/доносити – (*донесивали* снашу из другог села; *донеседу* младу) – 2.1.2., 5.7.

Донети младу – 5.7.

Дукат – 5.2.

Дуња (има дуње) – 5.6.

Ђувегија – 3.1., 3.2., 4.1., 4.3., 5.1., 5.2., 5.3., 5.5., 5.6., 5.7., 5.8., 5.9., 8.1., 8.3.

Женити се – 2.1.2., 2.1.3., 3.2., 5.7.

Жито – 6.

Званице (иду *званице*, *званице* то су били, *званице* који су ишли) – 4.1., 4.3.

Зезати (само *зезали*, онда су с тим *зезали*, *зезају* једно другог) – 8.1., 8.2., 9.1.

Искати (кум *иште* реч, *искали* новаца) – 5.7., 5.8.

Испросити (да *испроси* младу, да је *испросиду*) – 3.1., 5.2.

Јабукa – 3.2.

Јастук – 5.6.
 Кермез (биће кермези) – 2.1.4.
 Кедеља – 5.2.
 Кокошија супа – 7.1.
 Колач – 7.1.
 Коло – 5.3.
 Комора (наместили кревет у неку *комору*) – 8.1.
 Корито (тамо *корито* је, направили су неко *корито*, а у *корито* бацити новчића) – 5.5., 6.
 Кошуља – 5.2.
 Крстовдан – 2.1.1., 3.1.
 Куварица – 7.2.
 Кум – 3.2., 4.1., 4.3., 5.1., 5.3., 5.4., 5.7., 5.8., 6., 7.2., 8.1., 9.1., 9.2.
 Кума – 2.1.2., 3.2., 4.1., 5.3.
 «Куме, изгоре ти кеса» – 5.4.
 Кумовски момак – 4.3., 5.3., 5.5., 8.1.
 Леб – 5.5., 6.
 Лебац – 7.1.
 Литија – 5.3.
 Љубезник (оно што сам у првим *љубезнику* опазила) – II.
 Мама – 2.1.2., 3.1., 3.2., 9.3., II.
 Марама – 8.3.
 Мати – 3.2., 5.4., 7.2.
 Месо – 7.1.
 Мираз (носиду *мираз*) – 5.6.
 Млада – 3.1., 3.2., 3.3., 4.1., 5.1., 5.2., 5.6., 8.1., 8.3., 9.3.
 Наплести (велике колаче знале да дивно... *наплетеду*) – 7.1.
 Наступити (кад сам ја *наступила*) – 3.2.
 Новац – 3.2., 5.4., 6.
 Новчићи – 6.
 Носити (нису свекрву *носили*, кумовски момак *носио* сватове први, *носили* снаше) – 5.1., 5.3., 5.6., 5.7., 5.8., 5.9., 5.7., 5.8., 5.9.
 Носити мираз – 5.6.
 Оженили се – 2.1.4.
 Окренути се (кад се снаша *окрене*, треба да се *окрене* трипут) – 5.2., 8.1.
 Окренути снашу (треба трипут снашу да *окренеду*) – 8.1.
 Окрећат' се (снаша се морала *окрећат*) – 8.1.
 Окрунити (девера *окруниду*) – 5.2.
 Опазити (што сам у првим *љубезнику* опазила) – II.
 Опремити се – 8.3.
 Опроштај (није било *опроштаја*, направит т'емо *опроштај*) – 4.2., 7.2.
 Осуђивати (*осуђиваду* снашу) – 8.1.
 Печено месо – 7.1.
 Пешкир – 3.1., 3.2., 4.3., 5.2., 8.2.
 Пиринач – 5.5., 6.
 Плетенице (онда су биле *плетенице*) – 2.1.1.
 Погача – 3.2.
 Поклон (шта ће бити *поклон*) – 3.3.

Поклон (после венчања, је ли, онда је... *поклон*) – 5.5.
 Понот'њица (после *понот'њице*) – 7.2.
 Попевати (мало су... *попевали*) – 4.2.
 Постеља – 8.1., 8.2.
 Праг – 5.5., 6.
 Предати (младу) (*предо сам младу*) – 8.1.
 Пресвући се (снаша треба да *се пресвуч'е*) – 7.2., 8.1.
 Пробирати – 2.1.2.
 Проводити (тамо су мало играли и *проводили*, исто тако *проводиду*) – 5.4., 5.7., 8.1., 9.1.
 Проводња (после венчања, је ли, онда је само *проводња*, обављен био ручак и *проводња*) – 5.5., 5.6.
 Просидба – 3.1., 3.2.
 Просити – 2.1.4.
 Прстен (сад ћемо направити *прстен*, кад ће бити *прстен*, после *прстена*, он је водио *прстен*, на *прстену*) – 3.1., 3.2., 3.3.
 Прстенска погача – 3.2.
 Ракија – 9.1.
 Руво (онда се у нормално *руво*, је ли, *опремила*) – 8.3.
 Розмарин – 4.1.
 Рузмарин – 3.2., 4.2., 5.2.
 Ручак код снаше – 5.4., 5.6.
 Свадба – 3.1., 3.3., 4.1., 8.1.
 Сватовац (песама које певају... *сватовац* се зове) – 5.2.
 Сватови – 2.1.1., 2.2.2., 3.2., 4.1., 4.3., 5.1., 5.2., 5.3., 5.5., 5.7., 5.8., 6., 8.1., 9.1., 9.3.
 Сватовске песме – 7.2.
 Сватовци (*Сватовци*. Па који су били у сватовима) – 9.3.
 Свекар – 5.1.
 Свекрва – 3.2., 5.1.
 Светац (посебно је било за *светац*) – 2.1.1., 3.2.
 Свет'а – 4.3., 5.5.
 Свирка – 2.1.4., 5.1., 9.1.
 Сводња (То се зове *сводња*) – 8.1.
 Селити снапу (онда ће да *селиду снапу*, *селиду* младу) – 5.6.
 Снаша – 3.3., 4.1., 4.3., 5.1., 5.2., 5.3., 5.4., 5.5., 5.6., 5.7., 5.8., 5.9., 6., 7.2., 8.1., 8.3.
 Снашино одело – 5.2.
 Сокак – 2.1.2.
 Стари сват – 4.1., 4.3.
 Сукња од четири поле – 5.2.
 Супа – 7.1.
 Тамбураши – 8.1.
 Тата – 5.4., II.
 Тањир – 3.2.
 Тетак – 5.5.
 Тетка – 2.1.2., 2.1.4., 5.7.
 Тужити се (да вам *се тужим*) – 2.1.2.

Пушпик (нашли неки *ћушпик*) – 8.1.
 Угађати (већ *угађали* како ће ко) – 4.1.
 Уговор (то је било за *уговор*, онда ишли *уговор*) – 3.1., 3.3.
 Уговорити (*уговарало се*, хајде да се *уговори*ду, ето ти, *уговорили*, на просид-
 би *уговорили*) – 2.1.2., 3.1., 3.2., 3.3.
 Удати се / удавати се – 2.1.2., 2.1.4., 3.1., 3.2., 5.8., II.
 Удовица – 2.1.2.
 Украсти (снапу) – 8.1.
 Упазити (момка *упази* она носи, онда су већ *упазили* да кад ће бити Крстов-
 дан) – 2.1.1., 3.1.
 Уредна (није било да код муслимана морали снапи показати дал је била
уредна или не) – 8.1.
 Флаша сас вином – 5.5., 6.
 Чаршап (онда су се с коњима сас *бронзама* и сас *чаршапима*) – 5.6.
 Чаша – 8.1.
 Чаша вина – 5.9., 9.3.
 Чочак (Натраг правили су *чочак*, Одоздо испод *чочка* се везује рузмарин) –
 2.1.1., 5.2.
 Чутура (носили сас том *чутуром*, из те *чутуре*, и *чутура* се носи) – 4.1., 4.3., 5.3.
 Шантати (која је на ногу *шантала*) – 2.1.4.
 Штала – 8.1.
 Шупа – 8.1.

Литература

- BIALY – Z. Bialy – E. Zarnecka-Bialy:
 1961 »Uz probleme u etnografskim terenskim proučavanjima«, *Etnološki pregled* 3,
 Beograd, 1961, 5-57.
 ИЛИЋ – М. Пић:
 2003 Terenski rad u Mađarskoj, *Lingvističke aktuelnosti* 10, [http/ www.ma-
 in.amu.edu.pl/~sipkadan/la.htm](http://www.main.amu.edu.pl/~sipkadan/la.htm)
 ПАВКОВИЋ – Н. Ф. Павковић:
 1992 Етнографски записи Јеврема Грујића, критичко издање и превод необјав-
 лене архивске грађе, СЕЗБ 96, Београд” 1992, 1-169.
 РАЈКОВИЋ – Z. Rajkovic:
 1974 »Obilježja etnografske građe i metode njezina terenskog istraživanja«, *Etnološki
 pregled* 12, Ljubljana, 1974, 129-134.
 СИКИМЋ – В. Sikimić:
 2001 Terenska etnolingvistička istraživanja Srba u Mađarskoj, *Lingvističke aktuelnosti*
 7, [http/ www.main.amu.edu.pl/~sipkadan/la.htm](http://www.main.amu.edu.pl/~sipkadan/la.htm)
 БАБОВИЋ – Г. Бабовић:
 1963 *Оролик*, СЕЗБ 76, Београд, 1963, 1-134.
 БЕГОВИЋ – R. Begovac:
 1994 »Svadbени обичаји Hrvata u Podravini«, *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* 1,
 Budimpešta, 1994, 21-43.
 БОСИЋ – М. Босић:
 1989-1990 «Женидбени обичаји код Срба у Сремуну», *Рад војвођанских музеја*, 32, Но-
 ви Сад, 1989-1990, 253-281.
 БОСИЋ – М. Босић:
 1991 «Женидбени обичаји Срба у Банату», *Рад војвођанских музеја* 33, Нови
 Сад, 1991, 133-162.

- BOSIĆ – M. Bosić:
1992 *Ženidbeni običaji Šokaca Hrvata u Bačkoj*, Posebna izdanja Vojvođanskog muzeja XII, Novi Sad, 1992.
- БОСИЋ – М. Босић:
1992 «Женидбени обичаји Срба у Бачкој», *Рад војвођанских музеја* 34, Нови Сад, 1992, 137–157.
- ДИМИТРИЈЕВИЋ – С. Димитријевић:
1958 «Обичаји о личном и породичном животу», *Банатске Хере*, Војвођански музеј, Посебна издања, зборник радова, Нови Сад, 1958, 232–263.
- КАРОВИЋ – М. Каровић:
1999 «Обичаји, традиције хрватског насеља Unde u Gradišću», *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* 6, Budimpešta, 1999, 115–131.
- LOVRETIĆ – J. Lovrečić:
1897 «Otok», *ZNŽO* 2, Zagreb, 1897, 91–459.
- LUKIĆ – L. Lukić:
1924 «Varoš», *ZNŽO* 25/1, Zagreb, 1921, 105–176.
- MANDIĆ – M. Mandić:
1975 «Svadbeni običaji čavoljskih Bunjevaca», *Etnografija južnih Slavena* 1, Budimpešta, 1975, 113–149.
- МАРИНОВ – Ј. Маринов:
1977 «Свадбени обичаји у Ловри», *Етнографија јужних Славена у Мађарској* 2, Будимпешта, 1977, 79–92.
- MARKOVIĆ – Z. Marković:
1917 «Pleternica u Slavoniji», *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* XXI, Zagreb, 1917
- MATUŠEK – L. Matušek:
1979 «O staroj bošnjačkoj svadbi u Ati», *Etnografija južnih Slavena* 3, Budimpešta, 1979, 157–173.
- МИЛУТИНОВИЋ – В. Милутиновић:
1958 «Установе и појаве друштвеног живота», Банатске Хере, *Војвођански музеј Посебна издања*, зборник радова, Нови Сад, 1958, 213–231.
- ПОПОВ – М. Попов:
1969–1970 «Свадба у северном Банату», *Рад војвођанских музеја* 18–19, Нови Сад, 1969–1970, 29–72.
- ПРЕЛИЋ – М. Прелић:
1995 *Срби у селу Ловри у Мађарској током II века*, Будимпешта, 1995.
- РУС – Б. Рус:
1999 «Свадбени обичаји у Дески», *Етнографија Срба у Мађарској* 2, Будимпешта, 1999, 57–74.
- SEKULIĆ
1980 «Svadbeni običaji bačkih Bunjevaca», *ZNŽO* XLVIII, Zagreb, 1980, 141–168.
- SPORŠIĆ – dr A. M. Sporšić:
1931 «Kolonije hrvatskih plemića u Banatu», *ZNŽO* XXVIII, Zagreb, 1931, 160–207.
- ТЕРЗИН – Л. Терзин:
1987 «Народни обичаји православних Срба у Мађарској», Хиландарски зборник 1, Београд, 1987, 347–386.
- ФРАНКОВИЋ – Ђ. Франковић:
1999 «Казивање Софије Миодраговић рођене Мирковић из Липове у Барањи», *Етнографија Срба у Мађарској* 2, Будимпешта, 1999, 114–151.
- ФРАНКОВИЋ – Ђ. Франковић:
2001 «Српски обичаји и предања о нечистој сили у казивањима Миладинке Клаић рођене 1907. године у Мечки у жупанији Барањи», *Етнографија Срба у Мађарској* 3, Будимпешта, 2001, 124–136.
- ШКАРИЋ – М.Б. Шкарић:
1939 *Живот и обичаји «планинаца» под Фрушком Гором*, СЕЗБ 54, Београд, 1939.

Rezümé

Marija Ilić

Szigetcsépi szerb lakodalmi szokások Nikolić Jelena elmondása alapján

A tanulmány 3 részből áll: 1. Hagyományos szerb lakodalom leírása, 2. Az adatközlő rövid életrajza, 3. A szerb lakodalom terminológiája (az 1936-ban született Nikolić Jelena szerint).

Leánykor, párválasztás. A férjhezmenetel ideje 16-17 éves kor. A megfelelő szerb fiú kiválasztása a nagynéni és a keresztanya közreműködésével történt. Fontos szempont: az egészség, munkabírás, vagyoni állapot.

Leánykérés – prosidba, eljegyzés – prsten. A leánykérés a fiú anyjának a feladata. A leány beleegyezése jeléül slingelt kendőt ajándékoz a legénynek. Egy-két hét múlva következik az eljegyzés, amikor a *vőlegény-djuvegija* átadja a gyűrűt a *menyasszonynak (snaša)*. Ekkor állapodnak meg a lakodalom idejéről, módjáról, a hozományról.

Vendégelhívogatás – pozivanje svadbe, a násznagy (stari svat), vagy a dever – vőfély feladata, aki rozmaringgal, szalagokkal feldíszítve, kendővel (*peškir*) a vállán, kezében csutorával és borral hívja meg a vendégeket.

Leánybúcsú – devojačko veče, legénybúcsú – momačko veče. Általában a lakodalom előtti estén tartják.

Lakodalom – svadba. A tanulmány a továbbiakban részletes képet ad a vendégek sorrendjéről, az érkezésről, a lakodalmas menet szokásrendjéről, a templomi rituáléről, az esküvő utáni megérkezésről, a befogadásról, a lakodalmi vacsora étrendjéről, az éjjeli mulatozásról.

A menyasszonytáncra (*okretanje mlade*) éjfél tájban kerül sor, a vendégek zene-szóra hármat fordulhatnak a menyasszonnyal. Ekkor adják át az ajándékait. Ezt követően öltözik át a menyasszony új ruhába. A lakodalom másnap reggelig tart.

II.

Az adatközlő életrajza itt csak saját házasságkötésének körülményeire szorítkozik. (Szerb udvarlója elhagyta, így magyarhoz ment férjhez.)

III.

A 3. rész a lakodalom terminológiáját tartalmazza.

Eperjessy Ernő

Summary

Maria Ilić

Čip wedding in the oral talk of Jelena Nikolić

This paper is based on the oral talk of Jelena Nikolić, a Serbian from Čip. The theme of Jelena Nikolić's talk was the Serbian traditional wedding in Čip. Therefore, this paper consists of three parts. The wedding is represented chronologically in original language of Jelena Nikolić and compared with ethnographic sources from Hungary (related to South Slavs), Vojvodina, Slawonia, in the first part. Aspects of individual discourse of Jelena Nikolić have also been commented. In the second part, autobiographic story of Jelena Nikolić has been given and compared with the «general» story about the wedding given in the first part. Terminological-idiolect dictionary extracted from Jelena Nikolić's talk has been given in the third part.